

Красномовне мовчання Президента

Спочатку факти, переконливіші за будь-які заклики:

— 10 листопада 2017 року 178 народних депутатів звернулися до Президента з пропозицією оголосити 2018 рік **“Роком утвердження державної мови”**;

— 17 листопада 2017 року Комітет з питань культури і духовності Верховної Ради України підтримав цю пропозицію у своєму листі до Президента України;

— лютий 2018 року. До чинного Президента звертаються попередні президенти Леонід Кравчук, Леонід Кучма, Віктор Ющенко: “В умовах гібридної агресії проти нашої держави, загрози порушення цілісності її території надзвичайно важливим об’єднувальним фактором протидії цьому є утвердження державної мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (...). Саме тому звертаємося до Вас з проханням підтримати ініціативу щодо оголошення 2018 року — **Роком утвердження державної мови**. З непохитною впевненістю стверджуємо, що цей крок зміцнить фундамент української державності у такій буремній час нашої історії, сприятиме консолідації суспільства та покаже закордонним партнерам нашу твердість та впевненість у власних ідеалах”.

Не знаю, чи отримали відповідь від чинного президента його попередники, але як одна з багатьох підписантів листа до П. О. Порошенка з проханням підтримати торішні листопадові звернення з пропозицією оголосити 2018 рік **“Роком утвердження державної мови”** втомилася сподіватися, що така відповідь буде: всі терміни, відведені державним чиновникам для офіційного реагування на звернення та листи громадськості, минули ще 2017 року.

Президент не зважив на імена академіків НАН України Івана Дзюби, Мирослава Поповича, Миколи Жулинського, Ігоря Мриглода, Андрія Чебикіна, Ігоря Юхновського, Ярослава Яцківа, членів-кореспондентів НАН України Романа Кушніра, Миколи Поліщука, Героїв України Дмитра Павличка, Івана Драча, Анатолія Паламаренка, Євгена Савчука, Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Марії Стеф’юк, лауреатів Національної премії України імені Т. Г. Шевченка, керівників національних творчих спілок, академічних театрів, вчених, дипломатів, художників — словом, усіх тих, кого розчулені Днем незалежності України владці називають “засновниками, гордістю держави і цвітом нації”. Очевидно, в будні звернення цих поважних людей держслужбовцями адміністрації не зауважуються — чи написано бодай “взято до відома” на цих зверненнях і чи бачили їх ясні президентські очі?

Що й говорити, економить чиновницька братія державне чорнило, коли йдеться про рідну мову, культуру, всю гуманітарну й наукову сферу держави у зверненнях її повноправних громадян. Ігноруються також їхні настійні вимоги припинити дію українофобського закону “Ка-Ка” й шанувати 10-ту статтю Конституції України. Скажімо, жоден представник Президентства жодного разу (хоч цього вимагає судова процедура) (!) не відвідав слухань Конституційного Суду, який із травня 2014 року розглядає депутатське подання Ірини Фаріон про неконституційність та антидер-

зачиткування: “не розігруйте мовну карту, бо війна!” і є поясненням президентського мовчання-ігнорування будь-яких і будь-чиїх звернень, які попереджають Гаранта Конституції про руйнування державного статусу української мови. Ось чому так важко П. О. Порошенку оголосити 2018 рік **“Роком утвердження державної мови”**. Адже треба визнати слідом за представниками громадськості, що “Стратегічним завданням держави є забезпечення неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Державна повинна забезпечити безумовне виконання важливої конституційної норми. Цьому сприятиме реалізація комплексу заходів на виконання Вашого Указу про оголошення Року утвердження державної мови”.

В умовах гібридної агресії проти України захист національного мовно-інформаційного простору — складової національної безпеки — потребує не відкриття російськомовної газети та телеканалу для Донбасу, а українських ЗМІ.

Власне, на цьому можна було б поставити крапку. Але редакційна читачка пошта підкидає свіжі аргументи. Порушуючи правила жанру, зачитую фрагмент шойно отриманого листа із Костянтинівки Донецької області: **“Без української мови не буде українського Донбасу.**

Збереження, захист, розвиток української мови — питання надзвичайно актуальне в сучасних умовах, коли вже роками в Україні йде кривава війна з московією. Не забуваймо, кремлівський диктатор кинув своїх “ихтамнетов” на захист “русскоговорящих” у регіони, де головною завжди була мова російська, де загніздився “русский мір”. Сьогодні в прифронтовій зоні, а Костянтинівка, на жаль, є таким містом, становище з державною мовою можна назвати, без перебільшення, катастрофічним. Українізація тут потрібна, як повітря. Насамперед це стосується освіти, навчання саме українською мовою, з чим є суттєві проблеми, на що влада, — і місцева, і регіональна й центральна, а також Міністерство освіти і науки України уваги не звертають, хоча давно потрібно було розпочати тут справжню українізацію.

Українськомовних навчальних закладів усього 5 з 14. Бо категорично не можуть вважатися українськомовними школи, де, наприклад, з 25 класів тільки у 8-ми навчання йде державною, з 28 класів — у 16, де 13 класів російськомовних і українськомовних. Такі школи — ДВОМОВНІ, але з управління освіти надсилають оптимістичні звіти у вищі інстанції й рапортують про виконання вимог Конституції України і законодавства щодо НАВЧАННЯ дітей державною мовою. Така ганебна ситуація, судячи з публікацій у ЗМІ, склалася не тільки в нашому регіоні, а й у більшості міст, районів, сіл, де влада вперто не бажає сприяти українізації навчального процесу в освіті”.

То чому 2018 рік все ще не проголошено **“Роком утвердження державної мови”**? День рідної мови, який постав на крові тих, хто її обстоював, стукає в наші серця.

Звернення

голови ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка

Громадські організації, державні діячі, відомі особистості неодноразово зверталися до влади з вимогою відмінити закон Ка-Ка, який порушує Конституцію України, і протягом останніх чотирьох років спричинив посилену русифікацію в Україні.

Усвідомлюючи необхідність нагального ухвалення закону “Про українську мову” на витіснення чинного, мусимо максимально активізувати свою діяльність, скоординувавши спільні дії, вдатися до загальноукраїнських акцій, спрямованих на витіснення дискримінаційного й антиконституційного закону Ка-Ка — новітнього варіанта Валуєвського циркуляру.

“Мова — визначальний консолідуючий чинник держави” — така тема загальнонаціональної конференції 21 лютого в День рідної мови в стінах НАНУ по вул. Грушевського, 4.

Початок роботи об 11 год.

жавність мовного закону Ківалова-Колесніченка.

До речі, як свідчить доктор філологічних наук Ірина Фаріон, депутат Верховної Ради України VII скликання у своєму дослідженні “Порошенко і українська мова: 10 років злиття “с русским міром”, опублікованому у липні 2017 року, саме чинний Президент “вперше запропонував особливо підступний спосіб знищення державного статусу української мови через внесення до парламенту Закону України “Про внесення змін до Конституції України” (вих. № 1-1/488 від 2 липня 2014 року). Відповідно до цього закону, запропонував внести зміни до 143 статті Конституції України, які полягають у праві місцевих органів влади змінювати статус мови з особливим викремленням у цьому російської мови (і це в час розпаду війни з Росією!): “Стаття 143. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи вирішують питання місцевого самоврядування, віднесені законом до їх компетенції. Сільські, селищні, міські, районні, обласні ради можуть у порядку, визначеному законом, надавати в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці статус спеціальної російської мови,

іншим мовам національних меншин України”.

Таким способом Президент намагається задовольнити присутність Путіна на Донбасі, позаяк саме під його тиском Верховна Рада VII скликання (крім ВО “Свобода”) проголосувала за Закон України “Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей”, де в 4 статті сказано: “Держава гарантує відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики” право мовного самовизначення кожного жителя в окремих районах Донецької та Луганської областей щодо мови, яку вважає рідною, вибору мови спілкування, вільного користування російською та будь-якою іншою мовою у суспільному та приватному житті, вивчення і підтримки російської та будь-якої іншої мови...” (16 вересня 2014 року). Про українську мову там жодного слова”.

Дарма говорити, що подібні кроки Президента та його, м’яко кажучи, індиферентність у ставленні до громадської думки щодо загроженості української мови, ситуація в суспільстві, коли українці мають покійно змиритися з агресивною ідеологією російськомовних ЗМІ, постійні

Глухий кут у польсько-українських відносинах

Валентин ЯБЛОНСЬКИЙ,
професор, доктор історичних наук

З часом поляки вже становили значний відсоток на теренах Русі. Найчисленніші польські громади в межах українського етнічного масиву сформувалися на Правобережжі та Східній Галичині. Цьому значною мірою сприяло створення 1275 року римо-католицьких єпархій у Галичі, Львові, Перемишлі, Холмі і щедре обладнання їх земельними наділами.

З середини XVI ст. після приєднання України до Росії посилювалось переселення селян і міської бідноти зі східних районів Жешувського, Кельцького, Краківського і особливо Люблінського воєводств Польщі на західноукраїнські землі. А на півдні та сході України в цей час відбувалися важливі історичні події — заснування Запорозької Січі князем Вишневецьким, Хотинська битва (1620—1621 рр.), національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького (1648—1654 рр.), Конотопська битва (1659 р.), Коліївщина (1768—1769 рр.), які кожний етнос сприймав по-своєму і які практично не порушили сформованих тут міжетнічних стосунків, за винятком Коліївщини — козацько-селянського національно-визвольного повстання в Правобережній Україні, спровокованого національним і релігійним гнітом українського населення в Речі Посполитій, у відповідь на що повстанці вигнали зі своїх місць та винищували католиків і єврейське населення. Повстання придушили російські війська (спільно з поляками), а гайдамацьких ватажків стратили або заслали на Далекий Схід. Час минув і розклав усе по відповідних полицях, життя тривало.

Наприкінці XVIII ст. у Правобережній Україні налічувалося близько 350 тис. поляків. За переписом 1897 року їхня кількість становила 1,6 % населення України (без західних земель).

У 1920—1930-х роках польсько-українські відносини загострилися у зв'язку з окупацією Галичини та Волині й приєднанням їх до Польщі. Нова Польська держава з самого початку обрала авторитарну форму управління і, розглядаючи “Східні креси” як давні польські землі, стала проводити тут колонізацію, колонізацію, пацифікацію, обмеження українців у правах на освіту, руйнувала українські церкви. Це спричинило радикалізацію польсько-українських відносин, протестні акції ОУН.

Особливо загострилася ситуація на Волині з початком німецько-радянської війни. Тут, на окупованій території, зійшлися в протистоянні поляки й українці, яких періодично провокували то німці, то більшовики (щоб відвернути увагу від себе), що привело до значних жертв. За час, що минув, питанню причин протистояння і їх інтерпретації приділено багато уваги з обох сторін, але досі ці дискусії зводяться до взаємозвинувачень і об'єднувального, консолідуючого рішення не досягнуто.

Нагадуємо:

• ці події відбувалися на етнічних українських землях, на які не мали права ні поляки, ні німці;

Історія польсько-українських відносин бере свої витoki з часів Київської Русі. Ярослав Мудрий, після походів на Польщу 1030—1031 рр., захопив полонених і розселив їх у долині річки Рось, де вони займалися сільським господарством, а пізніше асимілювалися. У Києві існував окремий польський квартал поблизу Лядської брами, де у XII ст. була заснована католицька місія.

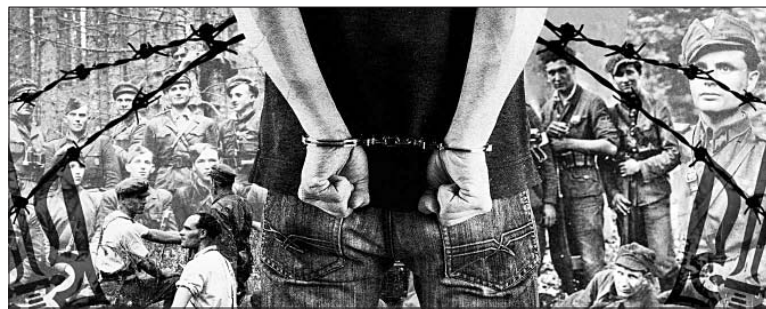
- бойові дії української сторони проти поляків мали відплатний характер і тільки одну мету — звільнити територію Волині від окупаційних сил;
- відплатні акції ОУН і УПА не поширювалися на традиційні польські території;
- український національно-визвольний рух ні в якому разі не був замахом на польську державність, якої в роки війни не існувало, а був продовженням української революції;

- великою помилкою СРСР, зокрема Сталіна, було те, що вони так легко погодилися на Ялтинській конференції на лінію Керзона, на включення давньоукраїнських земель — Лемківщини, Підляшшя, Посяння і Холмщини до складу Польщі;

- великі жертви українсько-польського протистояння 1943—1944 рр. на сумлінні Лондонського еміграційного польського уряду, який фактично інспірував ці події. Не менша провина лежить на Ю. Пілсудському та І. Мосціцькому — авторах ідеї пацифікації.

Мета дій польської сторони — повернути в лоно Польщі Kresy Wschodnie.

Мета дій українців — перешкодити полякам у здійсненні цього задуму.

Останнім часом польська сторона, особливо правляча партія “Право і справедливість” активізувала антиукраїнські акції: 22 липня 2016 р. Сейм Республіки Польща ухвалив постанову про визнання українських визвольних змагань під час Другої Світової війни геноцидом проти польського населення, а з минулого року Польща порушує норми міжнародного права, взялася ставити перед Україною низку вимог на кшталт:

- “Львів — це польське місто” (а чий тоді Холм, Перемишль);
- “Україна повинна відмовитися від своїх національних героїв” (а як тоді бути з пам'ятниками Пілсудському в Польщі);

- “необхідно повернути польській громаді в Україні церковне майно костелів і парафіяльних будинків” (стара російська пісенька московських паламарів Кирила часів боротьби між УГКП і УПЦ); краще скажіть, скільки зі зруйнованих українських церков поляки відновили.

- “звільнити з важливих посад людей, які мають “відверто антипольські погляди” і скласти “чорні списки українців, які, за словами тодішнього міністра іноземних справ Вашиков-

ського, перешкоджають на адміністративному рівні проведенню польською стороною ексгумацій в Україні” (тоді й ми маємо право добиватися позбавлення мандатів депутатів Сейму, які запропонували визнати геноцидом національно-визвольні змагання УПА);

- “заборонити в'їзд до Польщі українцям, які носять мундири воїнів дивізії “СС Галичина” (дивізія “СС Галичина” воювала проти більшовиків, а не з поляками, і в бою під Бродами за два тижні фактично перестала існувати).

І щоразу — більше. Дійшло до того, що Україні пропонують спорудити меморіальний комплекс на вшанування жертв Волинської трагедії на кшталт єврейського Яд-ва-Шем. Та Україна має свої національні музеї: Козацькі могили під Берестечком, Музей Великої Вітчизняної війни, Кортеліси, Національний Пантеон у Саут-Баунд-Бруку. Є що наслідувати;

- і останнє: заборонити використання бандерівської символіки — що скажете? Як у дитячому садочку. Та такими діями можна дійти до танців на цвинтарі. Польща намагається показати цим своїм обивателям, що вона утверджує панівне станови-

ще над Україною. Це глухий кут, з якого не просто вибратись. Що далі?

Ми можемо зробити Польщі дзеркальну відповідь своїх вимог, але що це дасть?

Торік я запропонував громадськості Концепцію подолання польсько-українського протистояння, суть якої така:

1. Волинська трагедія — це історія боротьби між Польщею та Україною за Волинь. Фактично поляки цю боротьбу програли, але сформований роками міф Великої Польщі зі Східними кресами включно і втрача її у цій боротьбі тяжіє над поляками досі, наче заклинаючи їх до помсти, обравши для цього інформаційний тиск на українців — винуватців їхньої трагедії.

2. Боротьба за Волинь розпочалася 1918 року з нападом сформованих Ю. Пілсудським легіонів, за підтримки Антанті, на молоді Західно-Українську Народну Республіку, яка цю боротьбу прогнала, а її територія разом із Західною Волиньню та Західною Білоруссю увійшла до складу Другої Речі Посполитої, що намагалася перетворити Польщу на моноетнічну державу шляхом запровадження колонізації, колонізації

краю, руйнування українських церков та ув'язнення українців у спеціально створеному концентраційному таборі Береза Картузька. Під час пацифікації зазнали побоїв 1357 осіб (зокрема 93 школярі, починаючи з 8 років), понад 40 жінок згвалтовано, загинуло 13 осіб, заарештовано 1739 осіб; у Березі Картузькій утримувалися 5—7 тисяч українців.

У 1941—1942 рр. розпочалася друга хвиля репресій: напади на українських активістів Холмщини, вбивства їхніх родин, обертено на костели 154 церкви, 164 церкви закрито, заборонено товариство “Рідна хата”, знищено його бібліотеки, все майно, спалено 40 сіл. Єдиний вихід для холмщаків — шукати захисту на Волині, куди вони втікали через річку Буг.

Третьою хвилею протистояння, апогеєм Волинської трагедії, стала відплатна боротьба за 25-річчя окупації Волині загонів сільської самооборони з такими ж загонами польських баз хлопських (БХ), основу яких склали розселені по Волині осадники — демобілізовані польські жовніри. Згодом до цієї боротьби долучилися з одного боку АК, з другого — УПА.

3. Волинська трагедія — це історія союзників на етапі підготовки до війни з СРСР українських націоналістів, розраховувала використати їх до стягнення податків із населення на окупованій Україні та відправлення молоді на роботу до Німеччини, а ОУН розраховувала на підтримку Німеччиною відновлення Української держави. Не вийшло. Не визнавши Акта проголошення відновлення Української держави, гестапо видало розпорядження винищувати всіх бандерівців, а провід ОУН разом із Бандерою заарештували і ув'язнили в концтаборі Аушвіц.

Українська допоміжна поліція, що була сформована на початку війни, перейшла в УПА, що формувалася на Волині, а її місце зайняла переведена з Польщі польська гранатова поліція, яка разом із німцями проводила антиукраїнські акції. Основним ворогом українців тепер виявилися поляки, а УПА змушена була боротися на три фронти: з німецькими карателями, польськими воєнізованими формуваннями та червоними партизанами, що пробіралися на Волинь із Білорусі. Волинь виявилася в лещатах війни.

4. Ініціатором польсько-українського протистояння були президенти Пілсудський (1918—1935) та Мосціцький (1926—1939) і Лондонський еміграційний уряд. Не можна скидати з ра-

хунку провокування німцями та більшовиками міжетнічних протистоянь на Волині.

5. Програвши боротьбу за Волинь, поляки намагаються звинуватити у всьому українців, але ж хто розпочав польсько-українську війну у 1918 р. у Львові? Хто порушив умови Варшавського договору 1920 р.? Хто розпочав протистояння на Холмщині в 1941 р.? Хто закривав українські школи, руйнував українські церкви, проводив колонізацію, колонізацію краю та пацифікацію? Хто організував концтабори у Березі Картузькій, Явожно? Хто затіяв переселення українців та поляків у 1945 р.? Хто організував операцію “Вісла”?

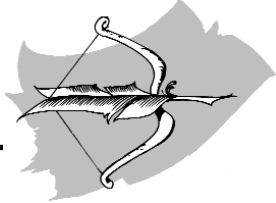
6. УПА виграла волинське протистояння, не давши полякам повернути Волинь до складу Польщі, що озлобило поляків і що ми відчуваємо сьогодні.

Слава Богу, кінець ХХ століття ознаменувався дружніми взаємовідносинами наших народів, Польща першою привітала Україну з проголошенням 24 серпня 1991 р. незалежності, між нашими країнами склалися прекрасні стосунки, Польщу навіть вважали адвокатом України у складних міжнародних стосунках.

Настав час визнати наше історичне минуле фактом, який ми не в змозі змінити через 70 років, але з яким необхідно рахуватися.

Єдиний вихід у нормалізації політичних відносин із Польщею ми бачимо в оголошенні на час проведення виборів у обох країнах 5—10-річних політичних канікул (своєрідний мораторій на проведення міжнародних історичних дискусій). Може, хоч тоді зменшиться гострота протистоянь (а може, вони навіть припиняться).

Упродовж запропонованих політичних канікул і Україна, і Польща, поряд із внесенням відповідних доповнень до своїх програм економічного розвитку, відкинувши всі образи і претензії одна до одної, повинні прийняти все, що було в наших міжетнічних протистояннях таким, яким воно було і, підтримуючи заклик Іоанна Павла II до українського і польського народів, повторювати за ним: “Настав час звільнитися від болісного минулого!.. Нехай прощення — дароване й отримане — розліється немов цілющий бальзам, у кожному серці. Нехай завдяки очищенню історичної пам'яті всі будуть готові поставити вище те, що об'єднує, а не те, що розділяє, щоб разом будувати майбутнє, засноване на взаємній повазі, на братерській співпраці та істинній солідарності”. Іншого шляху у нас немає.

Не потураймо маніпуляціям Зураба Аласанії!

**Президенту України
П. О. Порошенкові**

**Голові Верховної
Ради України А. В. Парубію**

**Прем'єр-міністрові
України В. Б. Гройсману**

Громадськості України

Маніпуляції правління ПАТ Національного суспільного телерадіомовлення України, яке очолює Зураб Аласанія, викликали справедливе збурення-обурення працівників обласних філій НСТУ. Адже реформування державних телерадіоорганізацій під гаслами оптимізації здійснюється антилюдськими аморальними методами.

В “Основних напрямках діяльності ПАТ НСТУ на 2017 рік”, яке затверджено на засіданні Наглядової Ради ПАТ НСТУ (додаток 2 протоколу засідання від 23 січня 2017 р.), і які є обов'язковими до виконання Правлінням, йдеться про те, що спочатку Наглядова Рада ПАТ НСТУ має затвердити тематично-змістову концепцію функціонування регіонального мовлення, а вже після цього може бути переглянута штатна структура.

Станом на 15 січня 2018 р. Наглядова Рада ПАТ НСТУ не затвердила концепції розвитку регіонального мовлення, яке було б органічною складовою UA:Першого. Телевізійний канал UA:Перший має бути національним за духом, максимально задовольняти глядачів у регіональній, всеукраїнській і загальносвітовій ціннісній інформації. Однак це питання не заплановано до розгляду у I кварталі 2018 р. (відповідно до плану діяльності Наглядової Ради ПАТ НСТУ на I квартал 2018 р. (додаток № 1

до протоколу засідання Наглядової Ради ПАТ НСТУ № 17 від 26 грудня 2017 р.). А тому Правління ПАТ НСТУ не мало права ухвалювати рішення про масове скорочення працівників регіональних телерадіоканалів без затвердження Наглядовою Радою тематично-змістової концепції функціонування регіонального мовлення на засадах україноцентризму з урахуванням історичних особливостей розвитку кожного краю нашої держави.

Мотивуючи маніпулюючи ситуацією з недофінансуванням Суспільного мовлення Верховною Радою України, ПАТ НСТУ скорочує кількість працівників регіонального мовлення України в середньому на 45 %. У львівській філії — одній із найбільших (на грудень 2017 р. налічувалось 311 штатних посад) — у результаті так званої оптимізації штатний розпис на 2 квітня 2018 р. складатиметься з 96 штатних посад. Десант членів правління ПАТ НСТУ (Роман Вінтонів, Інна Гребенюк, Юрій Макаров), PR-директор НСТУ Вікторія Сидоренко і генеральний продюсер Українського радіо 31 січня 2018 р. більше 5-ти годин задовбували телерадіожурналістів тим, що в результаті скорочення мінімальний журналістський оклад з 2 квітня 2018 р. становитиме 8800 гривень. Правда, у зівставленні із зарплатами і преміями очільників центрального Суспільного мовлення, це — дріб'язок.

Не сумніваюся, кожна людина хоче, щоб у неї була гідна зарплата і пенсія. Але, вибачте, не таким диким способом, як це

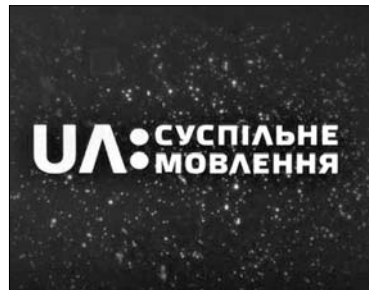
запропонував Зураб Аласанія зі своїми партнерами-правліннями. Спочатку треба провести чесний, наголошую — ЧЕСНИЙ конкурс ідей, проєктів теле- і радіопередач. Потім за результатами конкурсів здійснювати оптимізацію. А не так, як тепер — без будь-якого обґрунтування припинили на Львівському телебаченні понад 20 пізнавальних, просвітницьких, культурологічних, суспільно-політичних, військово-патріотичних, розважальних та інших оригінальних, притаманних лише Львівщині, програм;

творцям цих передач сказали, що вони з 2 квітня 2018 р. будуть звільнені. Хіба можна так зухвало, цинічно знущатися з людей?! Всі працівники на всіх регіональних телерадіоканалах мають готувати раніше запрограмовані передачі і водночас брати участь у конкурсі ідей та нових проєктів. Переможці залишаються працювати. Переможцем треба допомагати влаштуватися на роботу в інших сферах. Чи цього не розуміють реформатори і ті, хто їх підтримує, і паплюжать працівників українського телебачення і радіомовлення?!

За нинішніх умов російсько-української війни, потужної інформаційно-психологічної агресії Російської Федерації проти України й антиукраїнського спрямування багатьох передач на телеканалах “Інтер”, “NewsOne”, “112 Україна”, “Прямий”, ZIK та інших приватних телерадіоканалах, реформування системи державного телерадіомовлення треба проводити професійно, а не примітивно і, що найважливіше, — на засадах україноцентризму. Вибачте, нагадаю, що україноцентризм — це світоглядна, філософська, морально-громадянська, ідеологічна, духовно-національна позиція. Грунтуючись на такій національно-гуманістичній позиції, мають діяти усі громадяни України, — від Президента до прибиральників. Журналісти покликані висвітлювати факти, події, явища з позиції інтересів української людини, українського суспільства, української держави. Саме Львівському телерадіомовленню

притаманний україноцентризм. Звести творчо-інтелектуальний потенціал найбільшої в Україні Львівської філії НСТУ до випуску лише новин, ранкових шоу та вечірньої підсумкової програми (разом 185 хв.) — це, м'яко кажучи, не лише цинічне, а яскраво виражене антиукраїнське зухвальство. Нинішнє так зване реформування — спрямоване не на зміцнення українського інформаційного національно-гуманітарного простору. Саме цього прагне одвічний ворог України — Московія-Росія, яка веде потужний інформаційно-психологічний наступ, щоб

посягти розбрат між громадянами України, утвердити хижий “руський мір”.

Масове скорочення працівників філій ПАТ НСТУ під маніпулятивним гаслом оптимізації до 2 квітня 2018 р. є незаконним, необґрунтованим, аморальним, безвідповідальним, а тому, вважаю, що потрібно скасувати рішення правління ПАТ НСТУ про масове звільнення працівників регіональних філій ПАТ Суспільного телерадіомовлення України.

Доцільно Закон про суспільне телебачення й радіомовлення професійно, детально і широко обговорити, виправити його і доповнити так, щоб він забезпечував функціонування Суспільного телерадіомовлення на засадах українського людині, українського суспільства, української держави. Саме Львівському телерадіомовленню

Василь ЛИЗАНЧУК,
доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри радіомовлення і телебачення Львівського національного університету ім. І. Франка, лауреат Всеукраїнської премії ім. І. Огієнка, академік Академії наук вищої освіти України, заслужений журналіст України, нагороджений орденами “За заслуги” II і III ступеня

Заява Правління Дніпропетровської обласної організації Національної спілки журналістів України

Останнім часом, за повної байдужості та мовчазної згоди владних структур, без широкого обговорення громадськості та медіаекспертів, без урахування позицій профспілок і трудових колективів, без затвердження єдиної концепції регіонального мовлення, під виглядом чергового реформування Суспільного телебачення і радіомовлення країни, правління Публічного акціонерного товариства “Національна суспільна телерадіокомпанія України” запустило і вже повним ходом реалізує механізм безпрецедентного за всі роки незалежності масового скорочення журналістів, режисерів, телеоператорів та інших працівників. Ба більше, це здійснюється без урахування спеціфіки регіонів держави (територія, етнічні чинники, прифронтовий статус регіону), без наявності обґрунтованих економічних розрахунків чисельності працівників, які повинні бути задіяні у технологічних процесах виготовлення певного контенту.

Рішення правління ПАТ “НСТУ” від 21.12.2017 року (протокол №32) ухвалено всупереч Конституції України, законам України, а також із кричущими порушеннями Галузевої угоди між Державним комітетом телебачення і радіомовлення України та Профспілкою працівників культури України на 2017—2021 роки у сфері телебачення і радіомовлення. Його виконання призведе не тільки до непоправних втрат кадрового потенціалу творчих і технічних

працівників Суспільного телебачення і радіомовлення, а й до руйнації та подальшого знищення його регіональних структур.

Своїми незаконними, непродуманими, безвідповідальними та антигуманними діями доморощені реформатори вимощують дорогу в пекло безробіття, злиднів, відчаю та зневіри для тисяч наших висококваліфікованих колег і членів їхніх сімей. При цьому члени правління ПАТ “НСТУ”, вказуючи на недофінансування як на головну причину необхідності скорочення кадрів, отримали за останній квартал 2017 року премії в розмірі 172 800 гривень кожний (протокол №17 засідання Наглядової ради ПАТ “НСТУ” від 26.12.2017 р.). Не інакше, як аморальною та цинічною є подібна мотивація псевдо-реформаторів. Скорочення витрат і персоналу — це не реформа. Реформа — це підвищення якості національного телерадіомовлення за умови максимального збереження сформованих упродовж десятиліть матеріально-технічних і кадрових ресурсів.

Необґрунтоване та волюнтаристське масове звільнення працівників Суспільного телерадіомовлення, особливо в часи війни України з російським агресором, на наше глибоке переконання, призведе до тотального послаблення впливу держави і суспільства в інформаційному просторі. Особливо це стосується таких прифронтових областей, як Дніпропетровська, Харківська, Запо-

різька, Херсонська. Якщо, наприклад, загалом по Україні скорочується близько половини працівників, то у філії ПАТ “НСТУ” “Дніпровська регіональна компанія” — майже 70 %. Із працюючих сьогодні 245 співробітників тут під скорочення потрапили 165. Це одне з найбільших скорочень в Україні, зважаючи на те, що Дніпропетровщина — одна із головних наповнювачів бюджету країни, її найбільший територіальний та промисловий центр.

До того ж саме за фінансової та матеріальної підтримки обласної влади за останні десятиліття фактично з нуля була розбудована власна регіональна мережа телерадіомовлення, придбані передавачі та сучасні технічні засоби мовлення і виробництва телерадіопродукції. А нині все це опиняється під загрозою безповоротних втрат, бо вже масово закрито місцеві радіостанції, редакції радіомовлення та корпункти. Утричі скорочено обсяг суспільного телемовлення в нашому регіоні. Екрани обласного телеканалу з порожньою картинкою в першій половині дня та з 21-ї години — це реальність так званих ефективних змін в організації виробництва та роботи обласної філії.

Ми одностайно висловлюємо свою категоричну незгоду з рішенням правління ПАТ “НСТУ” від 21.12.2017 року і вважаємо, що подібна “реформаторська” діяльність несе в собі колосальні загрози не тільки інформаційній, а й національній безпеці країни,

та є свідомою чи несвідомою капітуляцією перед ворогом.

Нас обурює некомпетентність і непрофесійність, безпринципна, безвідповідальна позиція керівництва філії ПАТ “НСТУ” “Дніпровська регіональна дирекція” та її профспілкової організації, завдяки яким скорочення найжорсткіше та найцинічніше торкнулося саме співробітників регіональної філії. У рішучій протидії руйнації та нищенню обласного суспільного телерадіомовлення ми сподіваємося насамперед на активну участь та підтримку громадських організацій і творчих спілок, інтелігенції краю, обласної державної адміністрації й обласної ради, усіх міських голів, міських, районних, селищних та сільських рад.

У зв'язку із ситуацією, що склалася, просимо Президента України Петра Порошенка та Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана зупинити безвідповідальні та незаконні дії правління ПАТ “НСТУ”, які загрожують інформаційній та національній безпеці країни.

Звертаємося до Голови Верховної Ради України Андрія Парубія, голів парламентських фракцій, усіх народних депутатів ініціювати створення тимчасової слідчої комісії Верховної Ради для вивчення та аналізу рішень ПАТ “НСТУ” щодо масового скорочення журналістів, режисерів, телеоператорів та інших працівників Суспільного телерадіомовлення, а також заслухати тер-

міново на засіданні Верховної Ради звіт щодо питань Держкомтелерадіо, визнаного єдиним акціонером компанії ПАТ “НСТУ”.

Звертаємося до Генерального прокурора України Юрія Луценка, міністра фінансів України Олександра Данилюка з проханням організувати перевірку щодо цільового та ефективного використання державних коштів у ПАТ “НСТУ” та його регіональних філій.

Ми висловлюємо свою солідарність із Профспілкою працівників культури України та заявляємо про повну підтримку її законних вимог щодо перенесення термінів або тимчасового припинення заходів, пов'язаних зі звільненням працівників ПАТ “НСТУ” та його філій, до усунення зауважень та недоліків.

Ми закликаємо всю журналістську спільноту вже найближчим часом разом із профспілками організувати та провести в усіх регіонах країни Всеукраїнську акцію протесту проти нищення Суспільного радіо і телебачення, з конкретними вимогами скасування заходів щодо масового звільнення працівників ПАТ “НСТУ” та його регіональних філій, що має завершитися до 02.04.2018 року.

Тільки разом, тільки спільними зусиллями ми зможемо зупинити свавілля та незаконні дії правління ПАТ “НСТУ”, відстояти свої соціальні та професійні права, захистити інформаційну безпеку держави.

Правління ДОО НСЖУ

Берестейський договір: 1918—2018

Олександр СЛПЧЕНКО,
Надзвичайний і Повноважний посол України

Закінчення. Поч. у ч. 6 за 2018 р.

Обидві делегації сподіваються на швидке падіння імперських режимів у Німеччині та Австро-Угорщині. Але Троцький тягне час за формулою “ні миру, ні війни”, щоб дочекатися зміни влади не лише у Берліні та Відні, а й у Києві, готуючи їй заміну в Харкові. Туди надходять панічні телеграми Леніна: “Заради бога, вживайте найенергійніших революційних заходів для постачання хліба, хліба і хліба!!! Інакше Питер може сконати. Особливі поїзди і загоны. Збір і зсипка. Супроводжувати поїзди. Повідомляти щоденно. Заради бога!” Для Центральної Ради, відповідно, кожен зайвий день зменшує шанси на досягнення миру взагалі, тим паче — на бажаних для неї умовах.

Німеччина та Австрія, які ще мають реальну військову силу, теж рахують дні. Але не стільки у передчутті революційних потрясінь, скільки перед реальною загрозою голоду, що наближається. У Німеччині вже не вистачало навіть картоплі, яку намагалися замінювати брюквою. Становище дещо явувало нерегулярні поставки пшениці та кукурудзи з Румунії. У Австрії було ще гірше, оскільки німці насамперед намагалися задовольняти власні потреби. У січні добовий пайок борошна на голову сімейства було зменшено до 475 грамів. Буквально усі надії цих країн були звернуті до хлібної України. “Без України голод був неминучий”, — із військовою прямою констатував начальник штабу німецької армії генерал Людендорф.

“Настрій і у нас, і у германців, дуже пригнічений... Єдиний вихід з цього становища полягає у швидких і енергійних переговорах з українською делегацією”. Такий запис з’явився у щоденнику графа Черніна 4 січня. Того ж дня німецько-австрійська та українська частини переговорників зустрічаються, користуючись тимчасовою відсутністю більшовиків. Не гаючи часу, західні партнери зразу ж дали зрозуміти про свою готовність до сепаратної угоди.

Проте українці все ще не можуть відійти від дедалі менш адекватної “федералістської” думки. Вони доповідають у Київ,

Хроніка подій

що зазнають “негідного тиску”, який мусять відкинути. Разом із тим вони рішуче позначають базові принципи можливої угоди: визнання України та включення до її складу всіх етнічних українських територій. Ідеться про обширні простори, зокрема Холмщину, Підляшшя, а також Східну Галичину та Північну Буковину.

Внутрішня суперечливість такої поведінки цілком очевидна для Кюльмана, він настійливо намагається з’ясувати, наскільки широкими уявляються їм межі своєї незалежності, водночас повідомляючи у Берлін про “вміння і хитрість” цих “молодиків”. А вони в кулуарах твердо проводять свою лінію: спочатку мир, визнання, території, а тоді — продовольство.

Київ усе ще тримається, і Троцький начебто теж виявляє солідарність, він навіть готовий зробити серйозну заяву про визнання незалежності УНР, повагу до її уряду — Генерального секретаріату і правоздатність її делегації, що з цього випливає. (Є архівні свідчення, що на це його “надихнули” секретні контакти з ідеологічними однодумцями у Києві, що передали йому свою впевненість у швидкому приході до влади).

Відкривається пленарне засідання 12 січня, яке можна віднести до найважливіших віх української революції. Четверо союзників заявляють про визнання української делегації як “повноважного представни-

та їхні союзники відмовляють їм у праві на окреме від більшовиків представництво.

Пізніше у своїх мемуарах “Війна втрачених можливостей” генерал Гофман так оцінить цю ситуацію: “Представники Центральної Ради протестували проти цього шахового ходу, дійшло до доволі енергійних сутичок між українською та російською делегаціями. У прекрасній промові Любинський перерахував усі більшовицькі гріхи. Троцький у своїй відповіді обмежився заявою, що влада Центральної Ради скінчилася і що єдине місце, де ще можуть розпоряджатися її представники, це їхні кімнати у Брест-Литовську...”

Справді, ситуація заходила у глухий кут: перемовини тривають у різних форматах, але до реальних результатів ніяк не ведуть. Безкінечні агітаційні вправи Троцького та його колег — петроградських і харківських — супроводжуються хоч і значно конкретнішою (з погляду вимог), але цілком розмитою (з погляду можливості їхнього здійснення) риторикою українців.

Через кілька днів стає зрозумілим, що спільного для всіх миру не вийде, і німці в ультимативній формі пред’являють Троцькому перелік своїх територіальних претензій, не залишаючи місця для політичних маневрів. Той терміново просить згоди Леніна на застосування своєї авантурної формули: “армію розпускає-

дурчалось довести до кінця розпочаті переговори з Центральними державами, “незважаючи ні на які перешкоди з боку яких-небудь інших частин бувшої Російської імперії, і установити мир”. Голубович став прем’єром і міністром кордонних справ (Шульгин пішов у відставку через незгоду з новою орієнтацією), і надав очолювати делегацію довірили наймолодшому з них — 24-річному Олександрові Севрюку.

Через тиждень у Бересті Чернін, якому урвався терпець, зустрів його театральним демаршем — хворий, у своїй кімнаті він вручає йому текст договору, наче свою останню волю, вимагаючи підписати його до наступного полудня. У договорі на одній сторінці лише три пункти: укладення миру, напіввизнання УНР та поставки продовольства.

Текст близький до знушання, але замість зустрічних демаршів делегація сідає за роботу. Вранці Чернін отримує новий текст. Генерал Гофман, за його словами, “з подивом спостерігав за молодими українцями... у переговорах з Чернінін вони твердо тримались своїх раніше виставлених умов і жодним чином йому не поступалися”.

Того ж дня 29 січня жменька їхніх майже одностайних під Крутами обстоювали правоту своїх ар-

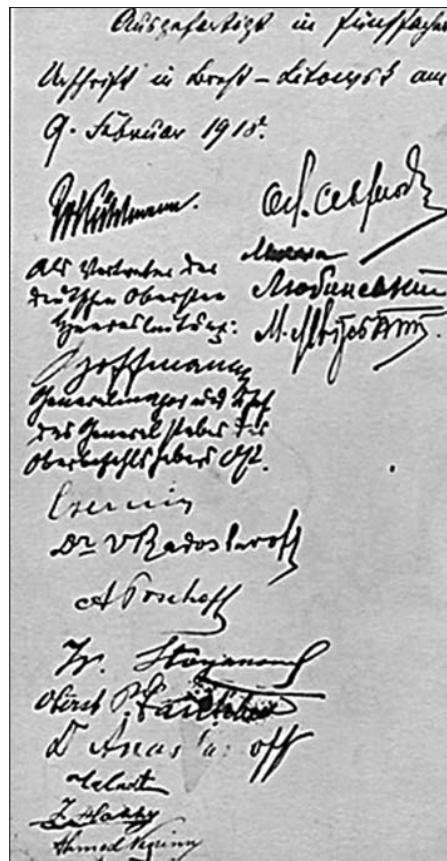
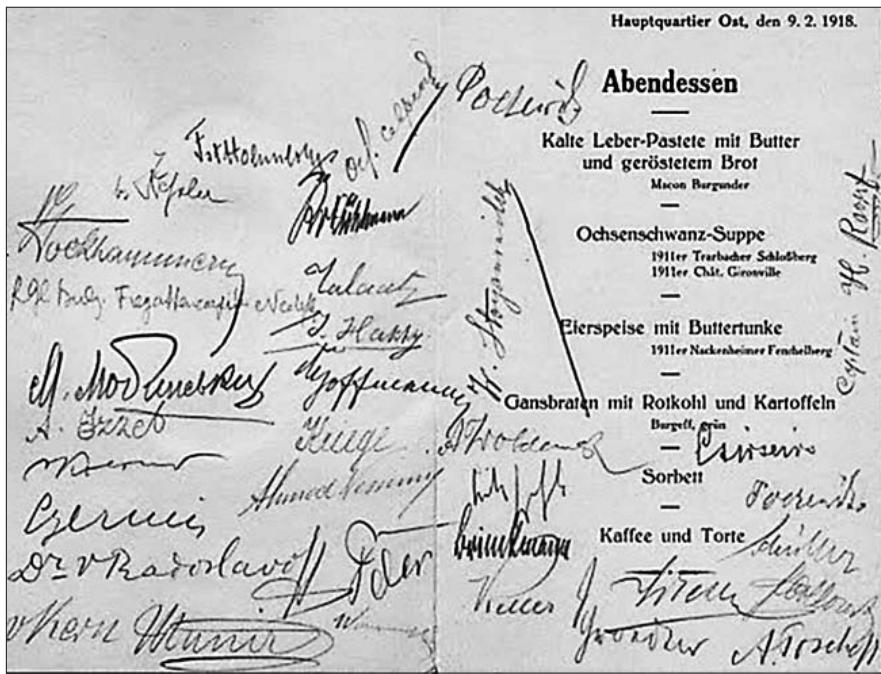
Перший був ще молодим чоловіком, проте вже мав авторитет у національно-революційних колах як один із засновників “Спілки визволення України”, мав досить широкі міжнародні зв’язки. Саме завдяки їм він зміг вчасно отримати стокгольмські газети, в яких ішлося про певні заяви, нібито зроблені у Берестю представником харківських більшовиків Медведевим. Коли той від них відхрестився, з’ясувалося, що авторство насправді належить Троцькому. Це й справило потрібне враження на Черніна, переконавши його у “ляльковому” характері харківської влади.

На відміну від Залізняка, Микола Василько — майже вдвічі старший за віком, представник старовинного знаного роду з Буковини (він навіть писався зі шляхетною приставкою — фон Василько), мав значний парламентський досвід і авторитет в австрійських політичних колах. Прибув до Берестя як радник Черніна досить пізно, але, як то кажуть, в самий раз. 6 лютого, коли доля Києва була вже практично визначена, він показав Черніну телеграму, яка засвідчувала, що столиця УНР все ще за Центральною Радою.

Це дало можливість австрійцям і німцям продовжити перемовини з представниками Ради. Їхній стан можна тільки уявити. Повстання “арсенальців” вдалося придушити, але Муравйов уже у Києві, проте поки місце ще не впало, делегація тримається, навипередки з часом уточнюючи деталі майбутнього договору.

І ось в ніч з 8 на 9 лютого 1918 року його нарешті підписали. Про це вже через 5 годин повідомлялося в екстрених випусках німецьких газет як про подію першорядного значення. Адже укладення договору створило цілком нову стратегічну ситуацію на Сході змученої війною Європи. Тут з’явилася нова держава з етнічно єдиним населенням у кордонах, сміливо просунутих на північний захід (включаючи і саме Берестя) за рахунок Польщі, яка поки що не існує. Вже у преамбулі договору були визначені основні постулати державного існування України (лексика і написання збережені): “Тому, що Український Народ... проголосив себе незалежним і висловив бажання припинити війну, уряди країн Четвертого союзу “постановили заключити мировий договір з правительством Української Народньої Республіки; вони хотять сим вчинити перший крок до тривалого і для всіх сторін почесного світового мира, котрий не тільки має покласти кінець страхіттям війни, але також має вести до привернення дружніх відносин між народами на полі політичному, правному, господарському і умовному”.

Найголовніше, що впливало з семи детальних статей договору, було те, що Українська республіка отримала захист від агресії з боку більшовиків і можливість у мирних умовах зайнятися демократичним будівництвом.

цтва самостійної Української Народної Республіки”. Офіційне державне визнання УНР також передбачається, але воно буде оформлено вже самим актом підписання майбутнього договору. Якого? Кого з ким? — ось про це й належить домовитись. Але з кожним днем зробити це дедалі складніше. Троцький, очікуючи звісток від наступаючого Муравйова, відходить від попередньої позиції і лише “погоджується” з подальшою присутністю української делегації, водночас домагаючись таких самих прав для “своїх харків’ян”.

18 січня Ю. Медведев та В. Шахрай прибувають до Берестя, дорогою заіхавши до Петрограда для отримання інструкцій від Леніна. Вони “підтверджують” слабкість Центральної Ради і свої претензії на владу, але німці

мо, миру не укладаємо” і відбуває додому для захисту своєї позиції.

Австрійці також навідруб відмовляються від надання самостійності Східній Галичині та Північній Буковині. УНР згодна йти на компроміс, але на місці цього не вирішити. Не в змозі отримати зрозумілу відповідь з Києва, де у Центральної Раді та в уряді зростають розбіжності (глава зовнішньополітичного відомства Шульгин і кілька його колег усе ще роблять ставку на відносини з Антантою), делегація залишає Брест-Литовськ.

І тут, нарешті, у Києві приходять до тьми. 22 січня Центральна Рада оприлюднила свій IV Універсал, де УНР проголошено “самостійною, ні від кого не залежною, вільною суверенною державою українського народу”, а її новому урядові, Раді Народних Міністрів,

гументів ціною власного життя. А в тилу, у самому Києві, повстали “арсенальці”.

Просте зіставлення цих подій дає яскраве уявлення про драматизм ситуації, в якій розпочався заключний етап берестейських перемовин. Саме у цей момент дуже важливий внесок у роботу делегації зробили двоє українців, які не входили до її складу. Вони діяли, так би мовити, з-поза лаштунків конференції, виступаючи в ролі радників, експертів, а інколи й перекладачів. Про них, на мій погляд, говорять несправедливо мало, коли йдеться про результати берестейських переговорів. Обидва були громадянами Австрійської імперії, за етнічним походженням, а головне, за поглядами і емоціями — ширими українцями. Маю на увазі Миколу Залізняка і Миколу Василька.

До договору додавалося два таємні протоколи. Перший (на вимогу австрійців) передбачав створення з українських земель у складі Австро-Угорщини окремого коронного краю з певною автономією. (В ідеалі, як пригадують деякі наші історики, це мало б статися через відновлення відомого ще з XIII століття квазідержавного утворення — Королівства Галичини і Володимирії з воєводством Буковиною, але так і залишилося примарним проектом). І що вирвану у них поступку (“інфекцію сепаратизму”) австрійці бажали утаємничити від інших етносів своєї “клаптевої” імперії.

У другому (на вимогу УНР) розкривалися конкретні обсяги продовольства, яке Україна мала постачати своїм партнерам. Вони справді могли б налякати селянське населення, на яке переважно й намагалася опертися нова влада. За півроку до 31 липня 1918 р. німці та австрійці мали отримати до мільйона тонн збіжжя, 400 млн яєць, до 50 тис. тонн м'яса, а ще — сало, цукор, прядиво, марганцеву руду тощо у обмін на промислові товари. Ратифікацію договору було обумовлено виконанням цих поставок.

Тут ніхто не здобув односторонньої перемоги, але найголовнішим, як здається, було те, що у Бересті тієї пам'ятної ночі було підписано перший міжнародний договір незалежної України, що таким чином отримала офіційне визнання. Цей договір став і найпершим у довгому ланцюзі всіх наступних, що з часом позначили завершення першої в історії людства кривавої світової війни.

Можна сказати, що у діях молодих українців, крім вмілого використання тимчасових обставин, був і певний присмак авантюризму та брак політичного досвіду, що дозволило “партнерам” із часом багато в чому знецінити реальну вагу договору. Але для нас, сьогоденних, це не привід знецінювати саму їхню працю. Краще з вдячністю пригадати слова Михайла Грушевського: “Здається, не дуже помилюсь, коли оціню той момент підписання договору як один з найважливіших моментів, який переживала Українська Народна Республіка в своєму відновленні державного життя”.

Звичайно, це був не вповні рівноправний і взаємовигідний договір, але ж ішлося про саме існування шойно народженої республіки, яка зазнавала атак іззовні й підірваних дій ізсередини. Її делегація працювала у найневигідніших для будь-якої дипломатії умовах, за відсутності реальної альтернативи. Так, загроза наступної домінації німецько-австрійських “партнерів по переговорах” була цілком очевидною. Проте договір, що мав чітко обмежені часові рамки і, хай навіть лише формально, передбачав рівноправність сторін, був єдиною можливістю звільнитися не від гіпотетичної, а вже практично реалізованої окупації більшовицькими військами з невідворотною втратою самої державності.

Не слід забувати, що, як і їхні петроградські “брати по Марксу”, що зрештою пішли на значно принизливіші умови миру, укра-

їнські соціалісти також, мабуть, розраховували на близьке падіння кайзерівського режиму, маючи на меті лише хлібом розплатитися за неабиякі територіальні придбання та й саму можливість продовжити національно-визвольну революцію. А вже ніхто не гадав, що така можливість для них триватиме лише кілька місяців, а Німеччина капітулює аж у листопаді. Історія нашої нинішньої Незалежності показує, що і за значно спокійніших умов можда влада здатна робити дуже змістовні помилки або йти на сумнівні компроміси. А тоді... Не було ні Ради Безпеки ООН, ні ПАРЄ, ні “міжнародної громадськості”, здатних хоча б якимсь чином вплинути на розвиток подій.

Дипломатія нерідко відбивається у промовистих деталях. Досить поглянути на взаємне розташування підписів під договором,

радянській системі, і всі загинули під час сталінських чисток 1937—38 рр. Один Севрюк, який також устиг коротко побувати першим послом у Берліні, пішов у еміграцію і, залишивши там неоднозначний слід, теж загинув, хоча й трьома роками пізніше, і не у таворі, а в залізничній катастрофі.

Поведінку українців у Бересті радянська історіографія з легкої руки Троцького, що шукав виправдання своїй провальній тактиці, однозначно таврувала як “зраду”, “інтриги за лаштунками”, “підлу роль” і т. ін. При цьому якось випадало з поля зору, що, з ініціативи самих більшовиків, вони перебували у стані війни з Центральною Радою. За цих обставин слід скорше говорити не про “зраду”, а про те, як ці дипломати-початківці професійно обіграли російського “вождя”, що все життя вважав себе генієм політичної інтриги. Який, за словами одного з експертів російської делегації, сприймав події “крізь призму самозакочаного і впертого доктринерства”.

Сучасні московські оцінки берестейських подій 1918-го менш емоційні. Проте, як засвідчує солідна наукова розвідка Ірини Міхутиної “Український Брест” (Москва, 2007 р.), і в них відчувається певний відгомін старих “образ”: “Довга епопея переговорів про сепаратний мир між революційною Росією, з одного боку, і Німеччиною з її союзниками — з іншого, читається як детективний роман. Особливо гостроту цієї історії надає факт, якого не знає ніхто, крім небагатьох спеціалістів: дипломатична поразка Росії у Брест-Литовську була викликана не лише непослідовністю та авантюризмом петроградських переговорників. Ключову роль тут зіграв “джокер”: у групі сторін, що домовлялися, раптом з'явився новий партнер — Українська Центральна Рада, який, за всієї непевності її становища, за спиною делегації з Петрограда вдалося підписати з Німеччиною окрему мирну угоду”.

У наших власних оцінках Берестейського договору було і є чимало критичних сторінок. Він не приніс миру на українські землі. І не міг принести за тих умов. Про це багато хто здогадувався вже тоді. Варто просто поглянути на обкладинку виданої Держдепартаментом США по гарячих слідах брошури з документами і мапами нових кордонів, де саме слово “мир” подано у лапках.

***

Від Берестя до Мінська лише 350 кілометрів і цілих сто років. У своїй статті автор навмисно не перекладав містків між двома епохами: деякі паралелі напрошуються самі собою, інші не такі очевидні, вимагаючи розлогіх коментарів і посилення. Але у ці ювілейні дні нам, як ніколи, доцільно згадати про ті далекі події. Оскільки перед Україною знову стоять важкі проблеми, за драматизмом і доленосністю цілком порівнянні з тими, що стояли перед нашими предками століття тому, у роки, що назавжди залишилися в історії під іменем “Української революції 1917—21 рр.”.

Субсидії: інструмент централізації у процесі децентралізації

Микола ГОЛОМША, лідер політичної партії “Патріот”

Незалежність України у календарному обчисленні сягає цього року цифри двадцять сім. З точки зору віку людини цілком достатній час для формування усталених поглядів і визначення свого місця в житті. Особливо в сучасних динаміках планетарної глобалізації і можливостях набувати досвіду (і дорослішати) в стартапах уже із восьми-десятирічного віку. Але для держави такий спосіб вирахування якостей поступу до самостійності і беззаперечно-ефективного шляху у майбутнє аж ніяк не підходить.

Ми живемо у незалежній соборній державі з усіма формальними атрибутами цього стану. Та українське суспільство у значній своїй частині ще перебуває в стилістиках виживання минулого, тобто в радянському минулому, де державно-федеральний патерналізм був основним чинником у системі взаємовідносин між громадянином і державою. І цей стан традиційно і, на жаль, активно підтримує, хоч як прикро, і нинішня влада.

Насамперед маю на увазі систему так званої соціальної допомоги населенню. Вираз “так званої” я вжив не випадково, оскільки ця допомога базується на успадкованій від Радянського Союзу соціальної ідеології загальної рівності при безумовній керівній (забезпечуючій) ролі держави.

Економічний провал перших років становлення молоді української держави призвів до формування пільгових механізмів виживання певних категорій населення. Коли країна економічно більш-менш оклигала (був такий період), державні мужи не стали проводити реформи, спрямовані на відміну пільг і переходу до гідних рівнів зарплат — над ними тяжіло “прокляття” наступних виборів і боязнь втрати теплої бюрократично-корупційного місяця.

Майдан Гідності давав усі теоретичні й практичні можливості новим можновладцям залишитися в історії країни великими (без іронії) реформаторами чи більше того — модернізаторами. Але щоб такі якісні та комплексні реформи втілювати в життя, потрібно було на роботі горіти і згорати в повному сенсі цього слова. Бо державницькі реформи — це завжди справа ризикована і невдячна, результати таких заходів проявляються через роки, а терміни перебування при владі ці всі “нюанси” не враховують. Тому найкращим способом “нагодувати вовків” і водночас залишитися у теплих “овечих шкурах” влада обрала надання зубожлому населенню субсидій — як панацеї від вимирання.

Таким чином Радянський Союз повернувся в комунальне господарство і відновив своє місце в соціальної системі України. Патерналізм, який потроху всі попередні роки вивітрився зі свідомості пересічного українця, як злий джин із казки, став повертатися в наше життя. Щоб не зменшили субсидію, у перші роки спалювали, наприклад, весь виділений газ. Звісно, при відчуженні узимку квартирках. Для цього ж краще було не показувати реальний дохід, працюючи за зарплату в конвертах. І апофеозом цього — відмовлятися від пристойної офіційної зарплати, бо субсидію відберуть. Таких випадків, мабуть, доволі,

але національного розголосу набула історія з небажанням мешканців Немирова, що на Вінниччині, працювати на фабриці японської компанії Fujikura через побоювання втрати “державних грошей”.

Тобто, влада добилася зворотного ефекту — “світла” зайнятості, яка могла б приносити до бюджету більше коштів у вигляді податків, стала у значній частині суспільства незатребуваною. Це свідчить про хибність державної політики не лише у сфері соціального захисту, а й розвитку економічного блоку загалом.

Галузеве управління з минулого (ше один спадок Радянського Союзу) унеможливає перспективу для країни, оскільки спрямований на великі й неповороткі виробничі системи. У цих масштабах враховуються інтереси великих власників, яких називають олігархами, але там нема місця малому та середньому підприємству.

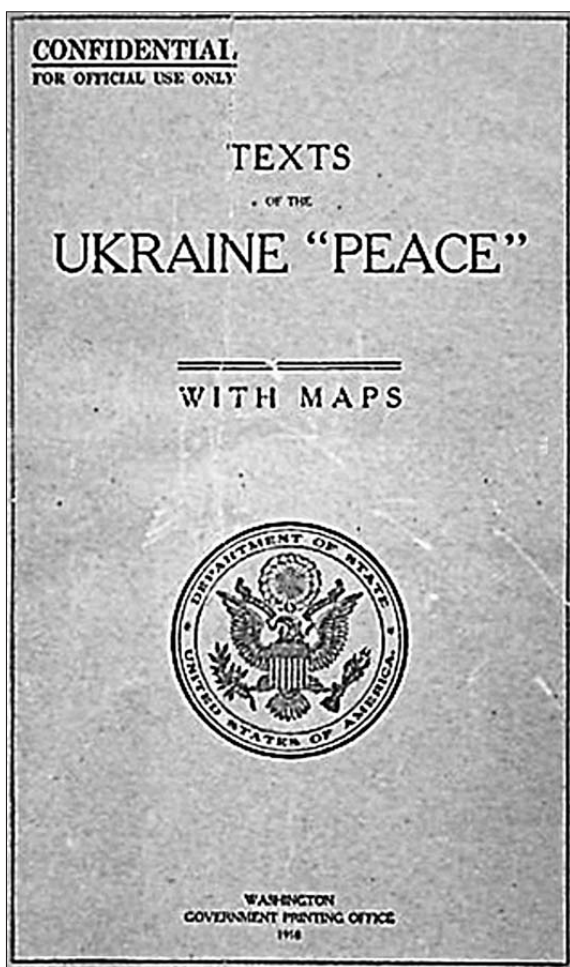
Штучне гальмування розвитку малого та середнього підприємства, яке б формувало середній клас у державі, як на мене, є першопричиною наших невдач не лише економічного, а й суспільно-політичного характеру. Тобто, причиною розшарування населення, зубожіння певних соціальних верств, зростання соціального невдоволення у суспільстві, яке дедалі більше набирає радикальних ознак. Агресія путінського режиму проти України лише посилює всі ці аспекти, але аж ніяк не є їхньою основою.

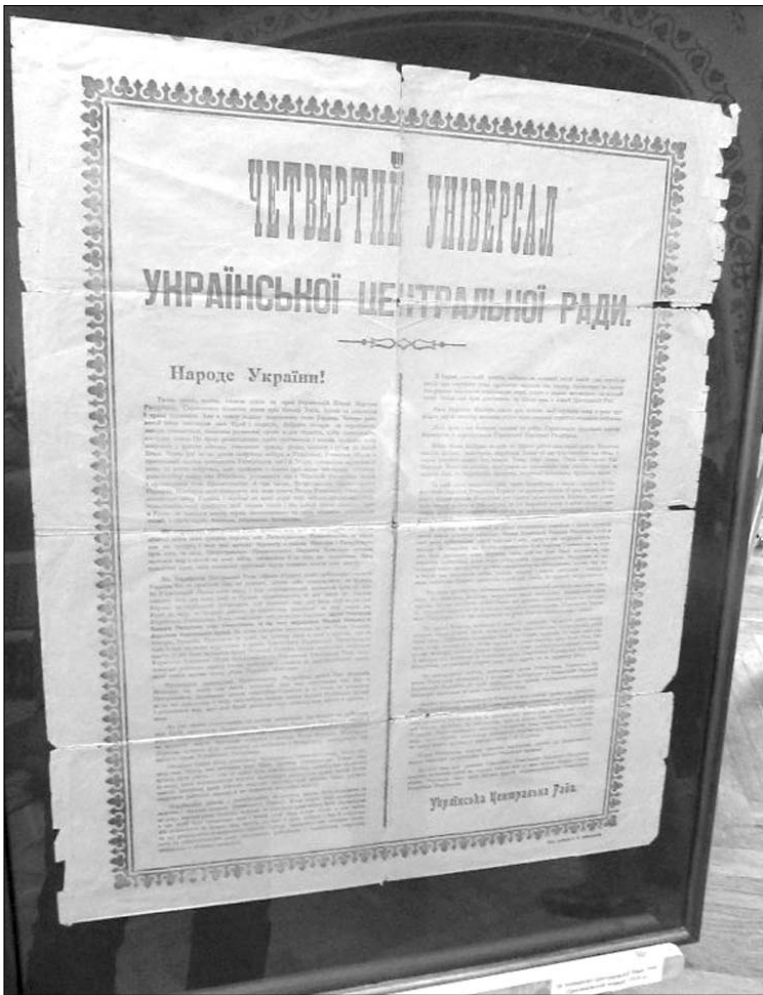
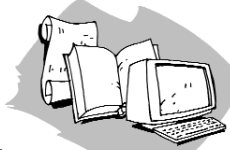
Програма надання субсидій населенню, особливо в тій формі, яка нині існує, є провальною. Здається, це зрозуміли і можновладці. Сьогодні вони судомно намагаються знайти вихід із ситуації, наприклад, через монетизацію субсидій.

Насправді, будь-які удосконалення існуючої системи соціальних пільг не матимуть ефекту без усвідомлення того факту, що, базуючись на залишках радянського спадку, ми не зможемо жодним чином змінити якість держави. А це, безперечно, призведе до посилення конфлікту держави із суспільством, про що давно мріють у Кремлі. Ми не маємо права допустити чергового витка радикалізації України, який може мати вкрай негативні наслідки.

Радикалізація зараз можлива і необхідна лише в одному напрямі — радикальному і водночас ефективному проведенні всіх нагальних модернізацій. А це найбільше лякає тих, хто намагається за будь-яких обставин залишитися у владних кріслах.

...Ситуація на немирівській фабриці японської компанії Fujikura висвітлює ще одну проблему, яка наразі залишається поза увагою українських можновладців протягом чверті століття. До пересічного українця ставлення завжди було як до одиниці в масі таких самих. А це, мабуть, найбільша помилка і української влади, і українського бізнесу, і тепер уже бізнесу закордонного. А до нього — українця — варто ставитися як до особистості. Бо, насправді, його здібності дають можливість творити надзвичайні речі в стилі Hand Made — ручної роботи ексклюзивного характеру. За таку роботу виконавець отримує гідну оплату. І тоді субсидії — елемент централізації (уярмлення) на тлі проголошеної децентралізації — стають просто атавізмом минулого, яке нікого в сучасності не цікавить.

Олег ПУСТОВГАР, перший заступник голови Полтавського ОО ВУТ “Просвіта”

Артефакти державного центру УНР в екзилі та оригінал IV Універсалу

Знаменній події вітчизняної історії — сторіччю схвалення IV Універсалу Центральної Ради, який проголосив Українську Народну Республіку (УНР) “самостійною, ні від кого не залежною, вільною суверенною державою українського народу” присвятили громадські активісти Полтави тематичну виставку. Організували її Полтавське ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка та обласний краєзнавчий музей ім. В. Кричевського. Передусім йтиметься про історичні реліквії, котрі передав 1992 року обласному краєзнавчому музею ім. Кричевського голова Полтавського ОО ВУТ “Просвіта” Микола Кульчинський. Своєю чергою ці унікальні документи та інші артефакти Державного центру УНР в екзилі “Просвіта” отримала тоді від Миколи Степаненка — віце-президента державного центру УНР в екзилі (з 1967 року). Він визначив як умову для передачі з-за океану до Полтави реліквії УНР та української діаспори їх постійне і належне зберігання у музеї та опіку над ними “Просвіти”. “Родзинки” виставки — оригінал Хреста Легіону Симона Петлюри, світлина видатного полтавця, воїна армії УНР, патріарха Мстислава поруч із Рональдом Рейганом, грамота за відданість ідеалам Симона Петлюри, що нею був нагороджений Микола Степаненко.

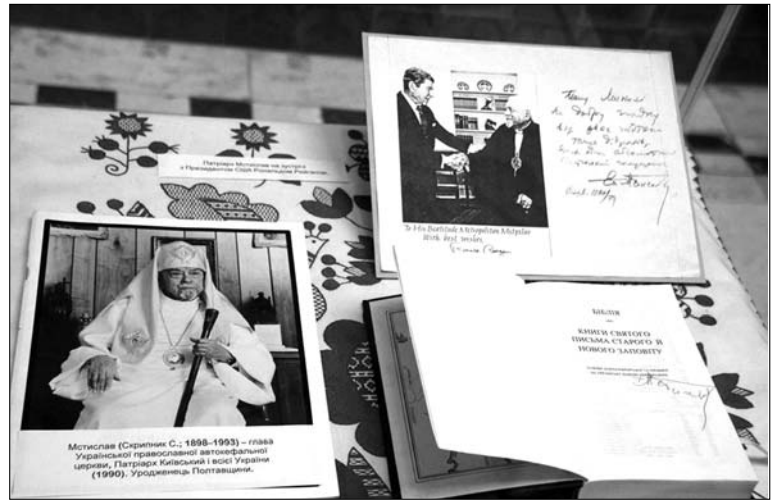
Під час церемонії відкриття виставки Микола Кульчинський зазначив: “Сто років тому, 22 січня 1918 року уперше в ХХ столітті Україна проголосила незалежність. Постала держава, яка протягом трьох наступних років не припиняла боротьби за власне існування. Українцям вдалося утвердити державні кордони, мову, гроші, символіку (герб, гімн і прапор), збудувати національне боєздатне вій-

сько, добитися визнання світової спільноти. Отже, ми повинні говорити про два 22 січня — не лише про День Соборності України, а й 100-річчя проголошення незалежності Української Народної Республіки. Цінності двох 22 січня як важливих етапів українського державотворення — це дороговказ для сучасників. Нагадування про це є важливим для протистояння російській пропаганді, зокрема спростування російського імперського міфу, що ніколи не було незалежної Української держави”. Микола Кульчинський розповів присутнім про своє знайомство із Миколою Степаненком та видану на початку 90-х рр. Полтавською “Просвітою” його книжку літературних праць. Степаненко Микола Омелянович народився у с. Микільське неподалік Полтави. Науковець, громадський і політичний діяч в еміграції, журналіст і літературознавець. Дійсний член УВАН, НТШ, віце-президент УМ-МАН, член НСПУ. Псевдоніми — Михайло Степовий, Микола Сварожич, Николай Угарті, М. Оринин, М. Юркевич, Микола Антонович. У молодості вивчив гру на бандурі у Федора Глушка. 1937 року закінчив філологічний факультет Полтавського державного педагогічного інституту, працював викладачем. 1941 року був директором Шишацького сільськогосподарського технікуму, редактором української газети в Миргороді. Емігрував до Німеччини, викладав у таборах для переміщених осіб у Мюнхені й Карлсфельді. Був відповідальним секретарем редколегії альманаху “МУР”. 1949-го емігрував в США. Працював позаштатним диктором “Голосу Америки”. Викладав мови у військовій школі в м. Монтерей (Каліфорнія), східнослов'янські мови і літератури — в Сиракузькому, Нью-Йоркському і Ратгерському університетах. Захистив дисертацію в Нью-Йоркському університеті (1970), одержав ступінь доктора філософії. У 70-х рр. — професор славістики університету Джорджа Вашин-

Історико-просвітницькі виставки та нові видання презентували у Полтаві з нагоди сторіччя IV Універсалу Центральної Ради

тона, УВУ в Мюнхені, Центрально-Мічиганського університету (м. Маунт Плезант). Член-основоположник і чільний діяч УРДП, Об'єднання Українців Революційно-Демократичних Переконань, ДОБРУС, ОДУМ, віце-президент УНР в екзилі (з 1967), член управ низки українських культурних, громадських і політичних установ, педагог, радіожурналіст, публіцист, учений-літературознавець, дійсний член НТШ, священник УПЦ. Наприкінці життя висвятився. Був настоятелем парафії св. Михаїла в Сан-Франциско, потім св. Івана Хрестителя в Портланді (штат Орегон). Відвідав Україну, зокрема Полтаву 1992 року. Помер 14 березня 1993 р. в Сан-Хосе (Каліфорнія), похований на українському православному цвинтарі святого Андрія у Саут-Баунд-Брук. Автор книг “Шосте коло” (1979), “Жива легенда дальшої нашої боротьби” (1979), “Борець за ідеї української нації” (1981) й тексту пісні про Мазепу.

За ініціатииви заступника директора обласного краєзнавчого музею з наукової роботи, активіста “Просвіти” Володимира Мокляка відвідувачі виставки мають змогу побачити оригінал IV Універсалу. До речі, у світі нараховують не більше десяти таких оригіналів, з них один — на Полтавщині. У 30–40-х роках минулого століття російські більшовики за цей документ вбивали. У Полтаві дивом зберігся примірник, бо майже одразу потрапив на зберігання до музею.

Виставка УНП та презентації наукових видань

Також у краєзнавчому музеї відбулися відкриття ще однієї виставки, підготовленої Українським інститутом національної пам'яті — “100 років боротьби. Українська революція 1917–1921” і презентація наукового збірника “Полтавщина в українській революції 1917–21 рр.”. У цьому виданні вперше опубліковано спогад уродженця міста Гадяч на Полтавщині, полковника армії УНР Степана Лазуренка про перебування Богданівського полку в Полтаві у грудні 1917 року. У науковий обіг спогад введено завдяки голові міського товариства “Просвіта” Тарасу Пустовіту. Просвітянин тривалий час спілкувався і листувався із сином Степана Лазуренка — Сергієм, який мешкав у Детройті. Він і передав Тарасу Пустовіту кілька спогадів свого тата, зокрема, й рукопис

“Богданівці у Полтаві проти Муравійова”.

Помітною подією в культурному житті краю стала презентація й перших двох томів фундаментального тритомного видання “Українська революція 1917–1921 рр. Полтавський вимір. Події. Постаті. Документи”. Видавничий проект реалізовано на замовлення обласної ОДА. Авторі-упорядники — активіст “Просвіти”, історик-краєзнавець, директор Науково-редакційного підрозділу — Центру з дослідження історії Полтавщини Олександр Білоусько та голова Полтавського міського товариства “Просвіта”, історик-архівіст Тарас Пустовіт.

“Полтавська преса про події Української революції 1917–1921 років”

Документальну виставку з такою назвою з 57 документів продемонстрували у Державному архіві Полтавської області. Це і артефакти із фондів архіву, державного кінофотоархіву ім. Г. Пшеничного та Центрального архіву вищих органів влади України, і фотокопії статей із місцевих періодичних видань періоду Української революції (“Вісник Полтавського громадського комітету”, “Вісник Лубенського громадського комітету”, “Рідний край”, “Полтавские новости”, “Полтавська громада”, “Известия” та “Полтавский день”), і документи про пошанування діячів Української революції 1917–1921 років, зокрема, світлина меморіальних дошок Грушевському, Міхновському, Петлюрі, Мартосу. А ще копії афіш Петлюрівських наукових читань, програми наукових конференцій на пошанування Симона Петлюри, які влаштувала Полтавська “Просвіта” на початку 90-х рр. минулого століття. “День двох 22 січня — свято єднання, реалізації вікових прагнень українців жити у єдиній незалежній державі. Ці дні стали яскравим світлом традицій національно-визвольних змагань для українців наступних поколінь”, — зазначив під час відкриття виставки голова Полтавського міського товариства “Просвіта”, заступник директора облархіву Тарас Пустовіт.

Марія МЕЛЬНИК,
член НСЖУ, смт Муровані Курилівці Вінницької обл.

Напад Росії на нашу землю у 1918-му і 2014-му мають подібний агресивний характер і привід. Після жовтневого перевороту більшовики хвалились революцією, носились із Декларацією, де проголосили рівність, суверенність народів Росії, їхні права на вільне самовизначення аж до відокремлення. У цьому документі була велика брехня. Бо як тільки Центральна Рада України у IV Універсалі обнародувала суверенність України, люто і з ненавистю за-протестував Ленін! Його спротив озвучив голова Реввійськради Л. Троцький: “Без українського вугілля, заліза, руди, хліба, солі, Чорного моря Росія існувати не може, вона задихнеться, а разом з нею і радянська влада, і ми з вами!”. Тобто Ленін і його поплічники вважали, що ні до якої самостійності Україну не можна допустити. Тому у січні 1918 р. вождь пролетаріату посилає на нашу землю вишколене, загартоване в боях Першої світової військо, яке нещадно розправлялось з самостійниками. Чи не повторилась історія? Події наших днів: майданівці вимагали від президента відірватися від Росії і підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. І що зробив кремлівський агресор Путін? Те саме, що російські ординці у 1918 р., — окупував Крим, розв’язав війну на Донбасі.

Щоб поневолити Україну, ленінські загарбники в українських містах і селах розпочали внутрішню боротьбу, зсередини агітували народні маси за радянську владу:

Пам’яті Василя Паламарчука

обіцяли віддати панську землю народу. Тому українці не підтримали свою Центральну Раду. В. Путін — вірний учень Леніна, з 2006 року готувався до війни проти України. У владних органах нашої держави працювали розвідники-росіяни; підкупом, обіцянками високих посад, нагород з українських зрадників вигодували сепаратистів. Так московські емісари лаштувалися на гібридну війну проти нашої Батьківщини. Тож порівнюючи події 1918-го і 2014-го, бачимо в них багато спільного.

...100 років тому 29 січня 1918 р. біля містечка Крути о 9-й годині ранку розпочався бій. Сили були нерівні. Юні герої це бачили, але трималися. Їх зігрівали слова Христа: “Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх” (Ів. 15:13).

У цьому бою, на прогоні між Бахмутом і Ніжином, брав участь і 16-річний Василь Паламарчук із села Вище-Ольчедаєва, що на нашій рідній Мурованокуріло-веччині. Хто він, якого роду, що у свої 16 усвідомив відповідальність зрілого мужа за безпеку отчої землі? У книжці “Наша хата не скраю” талановитого краєзнавця Олени Романевич я побачила світліну 1911 року, на ній сім’я Івана і Христини Паламарчуків. Між ними білявенький 9-річний хлопчик безтурботно дивиться на світ, йому затишно опиратись на батькову і материну руку. З напису на звороті фотографії, з розповіді автора книги, зі спогадів родичів з’ясувалося: Василь Па-

ларчук з добродесних, достойних родів Мальованих і Паламарчуків. Прадід юнака — Оверкій Мальований з дружиною Тетяною славились умілою працею на землі. У Вище-Ольчедаєві вони вирощували нечужані врожаї помідорів, винограду, кавунів, за що на ярмарку-виставці Оверкія Мальованого нагородили золотою медаллю. Дядько Василька Паламарчука — Пилип Оверкович вивчився на лікаря-хірурга, жертвовно, самовіддано рятував життя і здоров’я людей. Старожили пам’ятають його добрі справи: комусь повернув зір, вирізав пухлину, у голодний рік дав борошна, гроші на хату. Батько Василька виріс у культурній, інтелігентній сім’ї, знав багато мов, був висококваліфікованим робітником на цукровому заводі. Онук подружжя Паламарчуків — Юрій Іванович Химич — талановитий художник, його картини були на виставці в Києві, Лос-Анджелесі, Нью-Йорку, Вашингтоні, у постійних експозиціях Білого дому, Пентагону (це вже в радянські часи).

Василь Паламарчук мріяв бути гідним свого добродесного роду. За порадою батька він навчався в реальному училищі міста Сміла. Та більше захоплювали думки батька про визволення України. Пам’ятав, як тато цитував універсал Б. Хмельницького: “Прикладом славних і великих Русів, предків своїх при своїй правді за благочестіє святоє, за цілоє отчизни і за поламаніє прежніх прав і вольностей своїх станьте”.

А в січні 1918-го почув і прочитав універсал М. Грушевського. Та це ж сама Україна-мати кличе захистити її! Зібрався і поспішив зі Сміли на Київ. Відшукав сотню Гончаренка — і той не зміг відмовити безвусому юнакові.

...Кривавилось поле бою, багрянло небо — ятрилась глибока болуча України. У Вище-Ольчедаєві Іванові Паламарчуку прислали повідомлення про загибель сина. Нещасний батько приїхав у Крути, бачив на почервонілому від крові снігу мертвих героїв, поранених, спотворених, понівечених. Хотів забрати тіло Василька, щоб дома поховати. Більшовицька влада не дозволила. Згорьований батько повернувся додому і того ж дня помер від жалю і туги. Ще кілька днів російські окупанти відмовляли дати загиблим захисникам місце для могили на рідній землі. Не витримали такого поглуму над мертвими мешканці Крут і без всякого дозволу поховали славних захисників.

17 березня 1918 р., коли більшовики залишили Київ, а в столиці встановилася влада Центральної Ради, тіла 27 юнаків, які загинули в бою під Крутами (і наш земляк із Вище-Ольчедаєва Мурованокуріло-веччинського району Вінницької обл.), перевезли до Києва і перепоховали на Аскольдовій горі.

Крути 1918-го та Іловайськ 2014-го — яскрава історична паралель, що свідчить про трьохсотлітню підступну хитрість, обман, кровопролитні напади російської орди, про сьогоднішню концепцію так званого “русского міра” — про найпідліші засоби, щоб утримати Україну під рукою імперської Росії.

Ігор ЯВОРСЬКИЙ,
письменник, військовий журналіст

Дотик Крутянського болю

100 років тому, 29 січня 1918 року, відбувся бій між київською молоддю і більшовиками під залізничною станцією Крути, де полягли в нерівній боротьбі юнаки — цвіт української нації.

Примарні блискавки свободи
Січень 1918 року безжалісно шмагав морозними батогами зблідло-вибілену засніжену землю України. Ще діяла в Києві Центральна Рада, перенасичена соціалістами, які виступали категоричними супротивниками створення власної військової сили і навіть являно не вбачали Україну вільною од “братньої російської демократії”. А це був час великих сподівань і звершень: Російська царська імперія розтанула в диму Першої світової війни, її вчорашні провінції — Прибалтика, Фінляндія та Польща — вирушали в самостійне політичне плавання, і тільки Україна — сивий півострів бунтівної вдачі та вічних міжусобиць — вкрилася червоною ковдрою знівсільного більшовицького терору.

“Ми були проти рідного війська й разом з більшовиками розкладали соціалістичною пропагандою полки, дивізії та корпуси, стихійно воскресавше козацтво, а тому — лишившись без збройної сили — посилали школярів під Крути...” — скрикує спокутними рядками книга Остапа Войнаренка “До нової Полтави”, котра побачила світ 1955 року в Нью-Йорку.

Це буде пізніше. А поки що Центральна Рада зважається, зрештою, на довгоочікуваний у народі крок — проголошує 22 січня 1918 року IV Універсал, текст котрого зачитує Михайло Грушевський на засіданні Малої Ради в ніч з 24 на 25 січня, де “...однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, Вільною, Суверенною Державою Українського Народу...”

Далі Універсал закликав боронити Край від “так званих большевиків та інших напасників”, але хто мав займатись цією святою справою, коли нижче в поважному документі вказувалося “розпустити армію зовсім”?.. Натомість пропонувалося “завести народну міліцію”, а представник уряду Української Народної Республіки міністр пошти й телеграфу УНР Микита Шаповал узагалі перейшов рубікон невігластва, коли заявив: “Українська людність складається переважно з селян. Селянство бореться за землю й ліси та лише за це готове наражати своє життя. Отже, треба реорганізувати Українську Армію в армію охорони землі й лісів, а на чолі її поставити міністра земельних справ”.

І коли з холодної півночі на Київ посунула напівп’яна, здичавіла од присмаку людської крові більшовицька багатотисячна зграя під орудою авантюриста і колишнього царського жандармського підполковника Михайла Муравйова, захищати Україну виявилось нікому, окрім кількості юнаків Першої Української Юнацької імені Богдана Хмельницького школи на чолі з сотником Аверкієм Гончаренком та сотні Студентського Січового Куреня із старшиною Омельченком — студентом Українського Народного Університету в Києві...

Їх перший бій. Останній бій...

“Ще в ніч з 26 на 27 січня я мав розмову по прямому дроті з Муравйовим, — згадував згодом полковник УНР Аверкій Гончаренко. — Його вимога в формі наказу звучала так: “Пригатовіться к зустрічє пабе-

даноснай краснай армії, пригатовіть абед. Заблуждені юнкероф пращаю, а афіцєроф всьо равно расстреляю”.

Я відповів, що до зустрічі все готове, — продовжував Гончаренко”.

...29 січня 1918 року. За кілька хвилин по дев’ятій ранку червоногвардійці рушили на позиції українського воїнства. Йшли не криючись, широкими кроками окупантів. Гримнув рушничний залп — задубили від морозу пальцями юнаки перезаряджали гвинтівки. Шаленим роєм задзиччали кулі українських кулеметів. Але воєвничча більшовицька орда вперто просуvalася вперед, не звертаючи уваги на зрізані кулями передні ряди власної одіозної ватаги...

...“Коло год. 10 рано приїхала на панцері одна гармата, коло неї сам один сотник Лощенко, — спогадає командант фронту під Крутами сотник А. Гончаренко. — Хто його прислав — не знаю, але думаю, що це була його особиста ініціатива. Цей старшина, з подиву гідною самопосвятою, вносив велике замішання своїми влучними стрілами в запілля червоних, і це зупинило переможний марш Муравйова. Незабутню прислугу цього старшини вважаю за свій обов’язок тут підкреслити”.

Бій тривав увесь день. Стримати багатотисячне більшовицьке військо силами кількох сотень юних доль — це більше ніж подвиг. Падали, обіймаючи промерзлу чернігівську землю, нерозквітлі пуп’янки української державності. Скрикнув од болю скошений старшина Омельченко. Здавалось, сама свобода зійшла над гіркотним полем розпуки і печалі та вознеслась до неба в простріленій відчаєм сорочці... І тоді

сотник Гончаренко наказав залишати поле бою, аби зберегти решту ще живих побратимів... Відходили до потяга, що вцілів, по той бік станції Крути. Спершу — студентська сотня, затиш — друга, третя та четверта сотні юнкерів... Перша юнацька сотня стримувала ворога щільним вогнем...

...Вітрисько — палкий і розхристаний до нестями, іше шелестів над тілами забитих юнкерів, студентів, гімназистів та учнів технічних шкіл, коли решту січовиків — 32 студентів раптово оточили й захопили в полон. Лише четверці юних дивом вдалось врятуватись. А двадцять вісім студентів прийняли мученицьку смерть. Страшно читати сполин учасника бою гімназиста Левка Лукасевича, який у книзі “Роздуми на схилку життя” свідчить: “Майже всі, кого взяли до полону, були більшовиками по-звірячому покалічені під час розстрілу. Трупні були з розбитими головами, повивбиваними зубами, часом і повиколованими очима. Кілька трупів цілком не вдалось розпізнати, настільки вони були знівечені. Одного з нерозпізнаних шойно в Києві розпізнала мати за монограмою на сорочці...”

Розп’яті Крути

...Лежить розкидана і мерзне
Козацька слава на снігу.

Віктор Терен

Розчахнуто січневий день
Гарматним пострілом навпроти.
Останній відлік час веде,
Та твердо став студентський спротив!
А кулемет січе затак,
Плює свинцем оскаженіло.
Від сатанинських зарізак
Українське сонце потемніло.
Їх перший бій. Останній бій.
І вечір був. І ранок плавав.
Скількох Оксанок і Марій
Вбере зима у чорне плаття!
Штиком штрика червона скрута...
Ця ніч озветься смертним криком.
Розп’яті ридують Крути,
І Київ заголосить дико.
В жалобі квиллий посвист вітру
Аскольда тінь зігнув неначе.
Той князь не в долю — в юних вірив,
А Україна їх оплаче.
...Сюди печаль свою несучу,
Шепчу молитву в ріднім слові
Не надмогильному хресту —
Козацькій славі в їхній крові.

15 червня 1992 року

Микола ТИМОШИК,
доктор філологічних наук, професор, журналіст

Закінчення.
Поч. у ч. 6 за 2018 р.

Мережа в дії

Лондонські видавці розуміли, що знайти кошти і видати потрібними накладками задумані видання, — половина справи. Важливо було налагодити розгалужену, надійну та безперервну мережу доставки цієї літератури за залізні кордони СРСР. Йшлося, зрозуміло, і про легальні, і про нелегальні канали засилання.

На середину 60-х років ХХ століття в активі націоналістів діаспори вже було кілька разових акцій, до яких залучали небайдужих студентів із родин емігрантів або й чужинців. Для прикладу, гурт молодих сміливців, які взяли допомоги в цій справі, сформувався в Українському

II. «Підривна» література з Лондона: як вона потрапляла в Україну і як влада боролася з нею

Записані автором спогади тих, хто свідомо зголошувався різними каналами доставляти в Україну “книжкову контрабанду”, а також аналіз справ із колишнього архіву КДБ у Києві дає підстави розглядати поставлені вище питання в двох площинах: високий рівень конспірації, мужній, патріотичний чин учасників цього руху та неспроможність каральних органів дати раду незворотним процесам руйнування радянської імперії.

бових справах (спеціалісти, працівники залізничного та автомобільного транспорту, спортсмени, діячі культури, науковці); — посередники, що проживають у країнах соціалістичного табору (Східна Європа, Куба).

Полювання КДБ за переправниками

Робота з формування мережі переправників була складною і небезпечною. Адже по закінченні

Колегії КДБ УРСР від 18 травня 1965 року “Про контррозвідвальну роботу з виявлення організаційних зв’язків закордонних українських центрів з однодумцями в Україні”; постанова Колегії КДБ при РМ УРСР від 24 червня 1967 року “Про посилення роботи з агентурного проникнення в зарубіжні українські націоналістичні центри”; директива голови КДБ при РМ УРСР на чальникам управлінні КДБ від 24 листопада 1967 року “Про посилення боротьби з організаціями українських емігрантів”.

Результати не забарилися. Як засвідчують матеріали колишнього архіву КДБ, про деякі наміри українських націоналістів у цьому проекті ставало відомо таємним співробітникам КДБ. Отож їхні щупальця все ж проникали, здавалося б, у найбільш законспіроване середовище ОУН через самих же емігрантів-москвофілів.

Про це довідемося із віднайденого в цьому архіві таємного документа — інформаційного повідомлення КДБ при РМ УРСР до ЦК КП України від 9 грудня 1985 р. про підривну діяльність Української інформаційної служби:

“Оунівці вживають заходів до пошуку переправників в Україну літератури за відповідну винагороду з числа радянських фахівців, котрі перебувають за кордоном, працівників залізничного та автомобільного транспорту, а також приватних осіб. Призначені для СРСР антирадянські видання передбачено випускати малим форматом і камуфлювати під радянські періодичні видання”.

Розглянемо на конкретних прикладах, як діяла кожна з таких складових створеної мережі засилання в Україну еміграційної літератури.

Легальні поштові відправлення

У початковий період хрущовської відлиги радянська поштова служба дещо демократизувалася. Закордонні українці отримали можливість надсилати до своїх родичів листи, бандеролі

чи речові посилки. Зрозуміло, що спецслужби в усі часи здійснювали контроль вкладень із-за кордону. Але до кінця 60-х років те робилося вибірково і не так прискіпливо. На це й розраховували лондонські видавці. Розпочавши з епізодичних висилань, незабаром перейшли до масових.

Першими адресатами ставали радянські установи, офіційно зареєстровані громадські організації, редакції газет і журналів, творчі спілки, радянські активісти, представники інтелігенції. Адреси таких установ чи окремих відомих осіб відправники посилок і бандеролей брали зі сторінок радянської преси.

З початку 70-х років коло адрес збільшується. Додаються: Товариство культурних зв’язків з українцями за кордоном, Інститут історії АН УРСР, Київський, Харківський університети, видавництва “Наукова думка”, “Українська Радянська Енциклопедія”. Так, саме на ці адреси 28 грудня 1972 року надійшли пакети з книгами “Українського Вісника” та збірника матеріалів самвидаву з України “Широке море України”.

У лютому 1974 р. на адреси МЗС України, Центральної наукової бібліотеки АН УРСР, редакцій українських газет зафіксовано надходження з книгами антирадянського змісту. Серед них —

Микола Тимошик

випущені 1973 р. брошури “Нобелівська лекція з літератури” О. Солженіцина, “Від Гуляй-Поля до Нью-Йорка” А. Гака та ін.

А ось матеріали IV великого Збору ОУН переважно надсилали у сільську місцевість на адреси голів і секретарів сільських рад, голів колгоспів, директорів радгоспів, завідувачів клубів. В окремих випадках — секретарям комсомольських організацій і директорам шкіл (без зазначення прізвищ одержувачів).

Туристично-приватні канали

Обидві сторони, що домовлялися, розуміли: на радянській території книжки можуть бути виявлені — або на самому кордоні, або всередині країни. Відомо, що в ту пору співробітники КДБ фактично таємно супроводжували тих іноземних туристів, які відлучалися від групових екскурсій і йшли на заплановані приватні зустрічі. Тому “туристи-перевізники” мусили діяти з подвоєною обережністю.

Організатори акції кожному своєму перевіреному агенту давали видрукувану на окремому аркуші дрібним шрифтом листівку, яка називалася “Заповіді підпільної газети”. Цей текст був уперше передрукований у Лондоні як додаток до книги П. Полтави “Хто такі бандерівці та за що вони борються” з листівки однієї з підпільних друкарень УПА в Україні.

Ось її зміст:

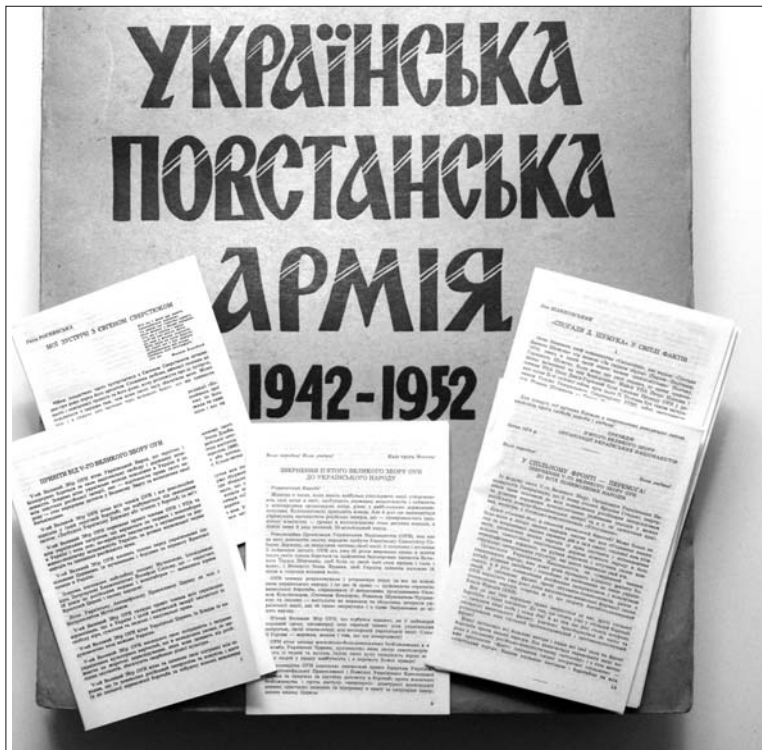
“Я Твій довірений приятель, що в умовах жорстокої сталінсько-большевицької дійсності приходжу Тобі сказати слово правди, розповісти про Україну, порадити, що маєш робити і як боротися за кращу долю. Не лякайся мене, бо про Тебе я нікому не скажу, але пам’ятай:

— за видання і кольпортаж мене Твої товариші кладуть свої голови і тому бережи мене як зіницю ока;

— обережно мене читай — у полі або в кімнаті, при замкнених дверях і вікнах, тихо чи шепотом, щоб ворог не бачив і дурень не чув;

— читай скоро і другому передай, бо на мене ждуть тисячі таких як Ти і тому злочинцем є тримати мене;

— з хати до хати, з рук до рук; — передавай мене лише тим, до яких маєш довіру і які, як і Ти після прочитання, передадуть мене далі;

Мікроброшури для радянських теренів

вільному університеті (Мюнхен). Гурт цей очолив викладач УВУ Володимир Ленік. За сприяння Міжнародної літературної асоціації, штаб-квартира якої містилася в Римі, молоді мюнхенці встановили надійний місток пересилки літератури за маршрутом Лондон—Мюнхен—Рим—Львів—Київ. Від імені цієї асоціації студенти зверталися до українських адресатів з проханням, в обмін на свої книжкові посилки, надсилати їм видану в СРСР літературу з українознавчої теми.

Загалом створена мережа розширювалася за рахунок двох головних складових:

1. Легальні поштові відправлення (бандеролі, посилки, листи).

2. Туристично-приватні канали (попередньо сформоване коло приватних осіб із числа іноземців та радянців, залучених на певних умовах, часто — за грошову винагороду, до переправи літератури).

Друга складова мережі формувалася за такими напрямками:

— туристи-іноземці, які симпатизували українцям або сприяли позитивному розв’язанню “українського питання”;

— туристи українського походження, що вже набули громадянство західних держав;

— радянські громадяни, котрі перебували за кордоном у служ-

Другої світової війни Москва збільшила видатки й послонила підривну роботу в середовищі української еміграції.

Щоб у цьому переконатися, варто назвати бодай кілька розсекречених недавно документів, прийнятих на виконання вказівки із Москви в УРСР: рішення

Такі книги вилучали органи КДБ на одному з етапів їхнього переправлення в Україну

— знищити мене можна лише тоді, коли ворог наступає, а захвати мене вже нема часу; інакше шануй мене далі, бо я йду будити народ до великого революційного діла — будувати Українську Самостійну Соборну Державу”.

Масштаби завезених “броньбійних” видань

Реальну загрозу радянській системі від напливу в УРСР діаспорної друкованої продукції керівники радянської влади почали відчувати від середини 60-х років. Не випадково московський ЦК компартії замовив радянським науковцям спеціальне дослідження цієї проблеми. Доручення незабаром було виконане. На стіл головним кремлівським ідеологам лягла аналітична довідка, що засвідчує, яких масштабів набув пресовий і видавничий рух українців у західних країнах їхнього компактного поселення. Ось переконливий витяг із цієї записки.

IV Великого збору ОУН. У колишньому архіві КДБ віднайдено два таємні документи, які стосуються редакції органів КДБ на появу в Україні цих особливо небезпечних видань. Уперше їх було виявлено в квітні 1969 року в результаті вибіркової перевірки отриманих з Англії поштових бандеролей у кількох областях: у Київській, Харківській — по 10 прим., Луганській, Дніпропетровській, Рівненській — по 8, Кіровоградській — 14, Тернопільській — 12, Донецькій — 9, Одеській — 15 прим.

Це спонукало каральні органи наступного місяця взяти на особливий контроль діяльність поштового відділення в усій республіці.

Результати цього своєрідного “поштового рейду” зафіксовані у документі, скерованому з КДБ до ЦК партії 4 червня того ж року: “На цей час КДБ при РМ УРСР виявлено та конфісковано понад

два листи, що слідували з Англії на адреси офіційних установ. У них пересилалися закамфльовані під видання робіт українських радянських авторів Л. Новиченка і А. Петрова дві брошури антирадянського, націоналістичного змісту з викладенням матеріалів конференції т. зв. “Антибільшовицького блоку народів” і “Європейської ради свободи”, що відбулася в серпні 1973 року в Лондоні під назвами “Єдина альтернатива національного визволення” і “Визвольна боротьба поневолених в СРСР народів і її перспективи”. Органами КДБ республіки вжито заходів до посилення контролю з кореспонденцією, яка надходить з капіталістичних країн, і вилучення антирадянських документів. Голова Комітету держбезпеки при РМ Української РСР В. Федорчук”.

Досі йшлося про поштові засилання.

А яка ситуація була на ділянці приватних перевізників? Тут успіхи контролюючих органів були помітно меншими.

“Агент” ОУН — чистокровний британець

У квітні 1988 року органи держбезпеки затримали у Києві громадянина Великобританії 23-річного Тейлора Камерона, мешканця Лондона. По тому, як ретельно обшукували особисті речі іноземця, можна зробити висновок, що спецслужби мали на те підстави, — “вели його” від 4 до 10 квітня по всьому туристичному маршруту від Львова до Києва. Компрокат, притому серйозний, знайшли у спеціально пришитих на спідньому боці верхнього одягу: близько 1000 “антирадянських” листівок.

Про їхній зміст — мовою документа:

“Це — матеріали антирадянського змісту “Голод в Україні у 1932—1933 роках”, виданий за кордоном 7-й номер переданого на Захід націоналістами Чорноволом, Горинем та ін. т. зв. “Українського вісника”, інструкції з виготовлення та розповсюдження “підпільної літератури”, антирадянські листівки та інше (загалом 19 найменувань у 62-х примірниках). Деякі з них містять настанови з використання процесів демократизації і гласності,

Вивіска Музею Степана Бандери в Лондоні

що відбуваються в СРСР, з метою інспірування націоналістичних проявів...”.

Автори доповідної записки КДБ на адресу ЦК КПУ, підписаної тодішнім головою республіканського КДБ М. Голушком, називають цього юного чистокровного британця “оунівським емісаром”, який, “як турист-індивідуал, виконував емісарські функції зарубіжного антирадянського центру — Закардонного представництва Української Головної Визвольної Ради (ЗП УГВР)”.

У цитованому фрагменті розлогого таємного документа визнається факт, що останнім часом зросла кількість іноземних посланців до України із Заходу, які засилаються для налагодження нелегальних контактів з націоналістами, доставки їм конструктивних та інших ворожих матеріалів, надання моральної та матеріальної підтримки.

Тайник у “Мерседесі”

Про те, що антирадянську літературу завозили в Україну багато чужинських перевізників, а не лише українці діаспори, свідчить й історія з тайником у німецькому “Мерседесі”. Його виявили чернівецькі митники на пропускному пункті “Порубне” в жовтні 1981 року тодішнього радянськорумунського кордону.

У верхній частині такої маши-

ни було виготовлено спеціальний тайник, куди вмістилося 844 примірники книжок і 1360 листівок пропагандистського змісту. Перевізниками цього вантажу виявилися дві молоді громадянки Федеративної Республіки Німеччини Лізел Дюрр і Тамара Дрендель. Вантаж призначався для Чернівців, Вінниці та Одеси.

Таємна служба КДБ вистежила й перекрила налагоджений міст переправки нелегальної літератури з Мюнхена, який 1980 року організували студенти тамтешнього Українського Вільного Університету. Відправлені в червні близько ста бандеролей із відповідними друкованими матеріалами так і не дійшли до адресатів Львова, Харкова, Одеси, Вінниці, Ужгорода та Івано-Франківська.

Українськомовну Біблію врятував виштий рушник

А ось історія зі щасливим кінцем. Її оповів авторові цих рядків 95-літній насельник православного монастиря в італійській Гроттаферраті отець Партеній. Це той чернець-греко-католик з-під українського Перемишля, який юнаком починав науку помічника складача у Жовківській друкарні отців василіан. У середині 30-х років минулого століття він опинився в Римі серед таких, як він, посланців митрополита Андрея Шептицького для заснування при тому монастирі гуртка українських друкарів та започаткування видання там святих книг нашою мовою.

Перша поїздка в радянську Україну цьому ченцеві випала 1965-го. Кордон він перетинав потягом на станції Чоп. І мав за що хвилюватися: віз у валізі Святе Письмо, вперше перекладене за кордоном українською мовою. Радянські митники тоді з особливою ретельністю перевіряли багаж іноземців, щоб не пропустити антирадянщини. Таким на той час визнавалося будь-яке українськомовне видання, що випускалося в світ у так званих націоналістичних видавництвах Заходу.

Митників було двоє. Їхній похмурий вигляд не обіцяв нічого втішного. Один із них витяг згорток з українським рушником, помацав його і..., не розгортаючи, мовчки віддав пасажирові. “Той, уже літній митник був, напевне, добрим християнином. Я за нього й досі молюся”, — сказав наприкінці розповіді отець Партеній.

ІНТЕРВ'Ю НІМЕЦЬКОЇ РАДІОСТАНЦІ В КЕЛЬНІ ЗІ СТЕПАНОМ БАНДЕРОЮ

«Інтерв'ю німецької радіостанції в Кельні зі Степаном Бандерою». «Шлях Перемоги» ч. 43 і 44 з 1954 р., також у: «Гомін України», Торонто, ч. 1-2 (294-295) з 7. 1. 1955 р. п. н. «Інтерв'ю німецької радіостанції зі Степаном Бандерою».

*

Переді мною сидить людина, що її, мої слухачі, я не змію вам описати. Мало хто знає, як вона виглядає, де вона перебуває і яке прізвище сьогодні носить. Ця людина — це Степан Бандера.

Степан Бандера — сьогодні вже легендарна постать національної визвольної боротьби поневолених народів, як Абдель Крім, — є один з найнебезпечніших і найсильніших ворогів советського імперіалізму, які сьогодні живуть, бо за ним, провідником Організації Українських Націоналістів, стоять 40 мільйонів українців.

Останнє інтерв'ю Степана Бандери

У цьому документі вперше зазначено цифри вилучених “антирадянських й ідеологічно шкідливих документів” на різних етапах проникнення їх в Україну упродовж лише одного року — 1967-го. І вони не можуть не вражати:

— 33 тисячі примірників — таким був “внесок” у боротьбу з так званим українським буржуазним націоналізмом радянських прикордонників на контрольно-пропускних пунктах, що належали до українського відтинку радянських кордонів;

— 11 тисяч 300 примірників — такої цифри досягнули всі нишпорки, які формували загально-республіканську мережу таємного Шостого відділу КДБ;

— понад 11 тисяч примірників — на рахунку органів Головліту (радянського гібриду колишнього Головного цензурного управління царської Росії, підрозділи якого в Україні працювали особливо жорстоко).

Тут ідеться про примірники різних видань — газет, журналів, книжок, брошур, календарів, поштових карток.

Щороку масштаби засилань літератури з-за кордону збільшувалися. У цьому можна пересвідчитися з архівного документа, коли порівняти кількість примірників такої літератури, що перехоплена і конфіскована лише по лінії КДБ: якщо 1967 року ця цифра складала 11300 одиниць, то 1970 року — 19582, а за 9 місяців 1971 року цей показник сягнув далеко за 20000.

У розрізі літератури за окремою тематикою чи назвами на першому місці стоять матеріали

1000 прим. документів IV Великого Збору ОУН, засланих поштовим каналом. Ось як ці примірники розходилися по Україні: Київ та Київська область — близько 300 прим., Чернігівська — 80, Вінницька — понад 50 і т. д.” Додаткова інформація КДБ при РМ УРСР про засилання в Україну документів IV Великого Збору ОУН від 4 червня 1969 р.

Натрапляємо в документах КДБ і про “арешти” книжок-обманок. Ось про дві з них:

“Комітетом держбезпеки оперативним шляхом перехоплено

Професор Микола Тимошук у центрі Лондона під час акції старшої української еміграції “Поверни зі скрині своїй родичів перші книги емігрантів в Україну”

Київ-Лондон-Київ

«Дужий розумом, гарячий любов'ю...»

Марія ПАВЛЮК,
голова об'єднання Галицького району м. Львова ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка,
О. МАНЮК,
заступник голови об'єднання Галицького району м. Львова ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка

Степан Теодорович КАЧАЛА — відомий релігійний, громадський, політичний діяч, талановитий публіцист, один із провідних діячів українського національного руху Галичини другої половини XIX ст. Народився 27 травня 1815 р. у давньому королівському містечку Фірлеїв (тепер с. Липівка Рогатинського району Івано-Франківської обл.) у багатодітній родині. Навчався у Бережанській гімназії, продовжив студії у Львівській духовній семінарії, висвятився у 1842 р., став парохом у с. Шельпаки Збарзького повіту (тепер Тернопільської обл.). З перервами обіймав посаду Збарзького декана УГКЦ. У політиці відіграв помітну роль як журналіст, історик, ідеолог угруповання народолюбів. Він — автор історичних праць, численних публікацій у пресі. Степан Качала і суддя Юліан Лаврівський — єдині авторитетні політики старшого покоління, які в 1860-х роках підтримали «народолюбів», що надало цьому рухові необхідний мінімум авторитету й поваги. Під час «весни народів» 1848 р. С. Качала долучився до створення першої політичної організації галицьких українців — Головної Руської Ради, що проголосила заснування товариства «Галицько-Руська Матиця» (1848 р.). Він член-засновник Руського педагогічного товариства, Народного Дому, Товариства ім. Т. Шевченка (згодом НТШ), Народної Ради. У 1868 р. спільно з письменником і художником Миколою Устияновичем та священником Володимиром Терлецьким Степан Качала розробив перший тимчасовий Статут товариства «Просвіта». За його словами «Просвіта» повинна б «спомогати народові просвіту у напрямках моральним, матеріальним і політичним через видавання практичних книжок і брошур в тій мові, якою народ говорить». Отець Качала був переконаний, що вирішити печучі проблеми галицьких русинів може перекладом просвіти і самоврядування, «бо темний люд не спроможний на поступ». За його безпосередньої участі були закладені хати-читальні у Збаржі, Шельпаках і багатьох інших селах тодішнього Збарзького повіту. Серед народу він поширював твори Шевченка, Гребінки, Квітки-Основ'яненка. Широку і плідну діяльність розгорнув отець на ниві політичної боротьби. В 1861 р. уперше до Галицького сейму обрали 47 послів-українців, серед них і С. Качалу. В Галицькому Сеймі, до якого обирався незмінно, він відстоював інтереси партії народолюбів. З ініціативи С. Качали 1883 року українські посли створили спільний клуб і порушили питання про національні школи й гімназії в Галичині. Спочатку вони домоглися викладання рідною мовою катехизму, згодом були відкриті окремі українські класи. Уже в 1888 р. у Перемишлі почала діяти перша українська гімназія. А в 1872 р. форум Сейму, попри опір значної частини польських депутатів, затвердив пропозицію українізації Академічної гі-

«Весна народів» 1848 р. сприяла пробудженню національної свідомості українського люду Галичини, Буковини, Закарпаття. Товариства «Головна руська Рада» та «Собор руських учених» стали першими форумами української громадськості, які поставили питання про державну самостійність українського народу, «злуку єдинокровних братів від Сяну до Дону» та розвиток національної культури і освіти. У Львові розпочалася побудова Народного Дому, створювались українські культурні осередки у Відні, Перемишлі, Коломиї, Станіславові, Чернівцях, інших містах і містечках.

Під тиском австрійського поліційно-бюрократичного апарату та польської шляхти більшість діячів українського відродження 40–50-х років XIX ст. піддалася слов'янофільським впливам великодержавної Росії, розраховуючи на підтримку царського уряду. Живу народну мову у виданнях «Ставропігійського інституту», «Галицько-Руської Матиці» замінили на штучне «язичіє», вважаючи, що таким чином бороняться від нав'язуваного владою латинсько-го абецадла.

Лише група патріотів не піддалася московській облуді, серед яких — Іван Гушалевиц, Богдан Дідицький, Йосип Заячківський і Степан Качала. Їх підтримала студентська й учнівська молодь, молода патріотична інтелігенція, пробуджена «Кобзарем» Т. Шевченка. На протипагу «москвофілам» зароджувався новий суспільно-політичний рух — «народолюбів-українофіли». У програму своєї діяльності народолюбів ставили освітню й організаційну працю в народних масах, вживали в мові й письмі чисту народну мову та намагалися впроваджувати її в літературний вжиток, товарицьке життя, пресу, театр, школу і науку.

В 1861 р. у Львові засновано Товариство «Руська бесіда», при ньому в 1864 р. створили театр. Назрівала необхідність утворення української освітньої установи, ініціатором якої став політичний і громадський діяч, посол до Галицького сейму (з 1861 р.) і Австрійського парламенту греко-католицький священник о. Степан Качала. Його підтримала народовецька молодь. На початку 1868 р. у Львові було скликано організаційний комітет, до якого увійшли професори академічної гімназії і учительської семінарії Львова Анатоль Вахнянин, Олександр Борковський, Юліан Романчук, Омелян Партицький, урядники Корнило Сушкевич, Михайло Коссака, студенти Андрій Сичинський, Олександр Огоновський. І вже 2 вересня 1868 р. Віденське міністерство освіти прийняло статут до відома і дозволило заснувати Товариство «Просвіта». 8 грудня 1868 р. у Львові скликали Перший Загальний збір Товариства «Просвіта» в залі польської Стрільниці на вул. Курковій (тепер вул. М. Лисенка), оскільки «москвофіли», які розпорядилися тоді Народним Домом, не надали приміщення для проведення установчих зборів Товариства. На Першому Загальному зборі була фактично започаткована діяльність цієї заслуженої для України громадської організації. До керівного органу Товариства було обрано професорів академічної гімназії Олександра Борковського, Омеляна Огоновського та Юліана Романчука, професора учительської семінарії Омеляна Партицького, студента університету Івана Комарницького, урядників Михайла Коссака та Корнила Сушкевича, докторанта прав Максима Михайляка, художника і письменника Корнила Устияновича. Майже всі вони відіграли важливу роль не лише в «Просвіті», а й в українському суспільному житті загалом.

назії у Львові і продовжив фінансування «Просвіти».

Отець С. Качала цікавився історією. Його велика приватна колекція у Шельпаках на Тернопільщині, де був незмінним парохом, налічувала 16 томів монографій М. Костомарова, 13 томів «Киевської старини», праці відомого українського вченого-історика Володимира Антоновича, твори галицьких церковних істориків.

Він був плідним публіцистом, видавав книжки на суспільні теми: «Похід Собеського під Відень року 1683», «Згадка про бл.п. Григорія Яхимовича, митрополита Галицької Русі», «Шо нас губить, а шо нам помочи може», «Письмо для руських селян» — це популярні розмови про потребу самооборони, ошадності й тверезості, заснування громадських допомогівих кас. Ця книжка, що виходила трьома накладками в різні роки, започаткувала просвітянську працю на економічному полі.

Десятки його статей, полемічних виступів про правове і політичне становище русинів, Русь і Польщу, автономію, школу друкувалися у виданнях «Слово», «Діло», «Правда», «Основа», серед яких — «Правно-політичне становище русинів», «Австрія, Німеччина і Росія. Погляд на положення політичне», «Чехи і русини», «Політика русинів» і ін. У газеті «Діло» (1881р.) у великій статті «Наші політичні партії» С. Качала дав гідну відповідь польським шовіністам, котрі галасували, що «немає Русинів, ні русинів, а мова руська — то польський діалект». Він закликав: «Дбайте про себе, про свій запушений нарід, а Русь оставте русинам».

Але найбільшою за значенням і обсягом була його історична розвідка «Політика поляків з точки зору Русі» («Polityka Polaków względem Rusi»), написана в 1879 р. польською мовою, бо призналася на самперед для польського читача і була переповнена «терпкими словами» на адресу польських політиків. Ця брошура ввійшла в українську історичну науку як перший історичний огляд польсько-українських

стосунків. Тому Олександр Барвинський, на той час професор Тернопільської учительської семінарії, разом із відомим істориком Володимиром Антоновичем у Києві, задумавши створити «Руську історичну бібліотеку», вирішили розпочати перше серійне видання фахової історичної літератури українською мовою з перекладу згаданої праці о. С. Качали. Ідея «Руської історичної бібліотеки» мала не тільки академічне, а й виразне політичне спрямування. Вчений-історик Володимир Антонович надавав великого значення патріотичному вихованню молоді історією, сам створив короткий курс історії України, яку читав гуртам втаємничених студентів у Києві та дуже непокоївся перевагою москвофілів у галицькій історіографії. Тож публікація серійних історичних праць на шпальтах «Руської історичної бібліотеки» повинна була на практиці довести соборність усіх розділених кордонами українських земель і продемонструвати наявність окремого від росіян та поляків історичного досвіду. Перша частина праці С. Качали українською мовою в перекладі о. Миколи Михалевиця вийшла в Тернополі під назвою «Коротка історія Русі» (1886 р.) і закінчувалася словами: «Наміряючи погубити Русь-Україну, поляки не розуміли, що в дійсності гублять Польщу. Поляченням русинів і нищенням їх самоуправи, копали й собі могилу. І справедливість над ними євангельське слово: «Якою міркою мірите, такою і вам міряти будуть». Поневірка чужих прав — се пряма дорога до загуби своїх питомих прав».

Велике обурення ця книга викликала в російських цензорів. «Я не позволю плодити Костомаровщину даже в Галициі, — говорив цензор Рафальський. — ...Если Барвинский хочет, чтобы его издание проходило в Россию, пусть перепечатают оригиналы, не переводя их на этот проклятый жаргон».

Другий том «Руської історичної бібліотеки» уже мав протиросійське вістря: публікувалася праця М. Костомарова «Дві руські

народності», — за словами М. Драгоманова, маніфест українського націоналізму. Від 1886 до 1904 рр. побачили світ 24 томи «Руської історичної бібліотеки», що друкувалися спочатку в Тернополі, згодом у Львові, а у 1889–1901 роках — коштом Галицького сейму. Від 1894 року видавництво «Руської історичної бібліотеки» перебало на себе Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

«Руська історична бібліотека» відіграла важливу роль у становленні методології історії Соборної України, загальноприйнятої для Наддніпрянщини і для Галичини, формуванні української наукової термінології. І хоч С. Качала не був професійним істориком, але, маючи безпосередній стосунок до становлення «Руської історичної бібліотеки», назавжди увійшов в історію української історичної науки.

На рівні з пастирською та просвітницькою діяльністю о. С. Качала був знаним меценатом. Як заступник маршала Сейму виступав захисником інтересів «Просвіти», сприяв виділенню їй матеріальної допомоги на освітні цілі. При «Просвіті» заснував стипендійний фонд. Будучи заможною людиною, у своєму заповіті, записавши певні кошти своїй дочці Вікторії Студинській і внучці Стефанії Студинській-Слюзар, він заповів часопису «Діло» — 500 злотих ринських, Руському педагогічному товариству — 1000 злр., «Руській бесіді» у Львові на купівлю землі для побудови українського театру — 5000 злр., товариству «Просвіта» у Львові на видання популярних книжок для народу, премій для авторів і видання мапи України — 8000 злр. На суму 1000 злр. мали бути засновані дві стипендії для двох хлопців, які бажали б навчатися комерції. Вже у 1889 р. коштом С. Качали товариство «Просвіта» видало першу мапу України, укладену Григорієм Величком. Як зазначав тогочасний часопис «Батьківщина», він «кожну добру справу помагав щедро заощадженням своїм майном, так що на народні цілі видав за життя свого певно більше 10 тисяч злотих ринських».

Варто згадати також про прижиттєвий меценатський внесок о. С. Качали на бурсу (гуртожиток) для тернопільських гімназистів. Ініціатором побудови був його рідний брат о. Андрій Качала, який пожертвував на цю справу 8000 злр. Це був ще один щедрий меценат товариства «Просвіта» і НТШ. Бурсу збудували у 1893 р., згодом їй присвоїли ім'я о. Андрія Качали. Тож отець С. Качала — один із перших меценатів українського національного руху в Галичині, оскільки до цього гроші на підтримку галицько-українських громадських ініціатив, як правило, надходили з Києва.

Помер о. Степан Качала 29 жовтня 1888 року на 73-му році життя і на 46-му — священництва. Похований на цвинтарі в с. Шельпаки Підволочиського району на Тернопільщині. 1892 року на могилі С. Качали було освячено пам'ятник авторства львівського скульптора Юліана Марковського. «...Дужий розумом, гарячий любов'ю до народу... а кожне слово його більше варте було, ніж золото», — таким залишився Степан Качала у пам'яті сучасників.

Серед гідних нащадків цієї славної родини — син Володимир (1843–1894), випускник Львівського університету, хімік за фахом, котрий у Києві заснував перше в Україні виробництво з продажу мінеральних вод і санаторій. Академік Кирило Студинський (1868–1941) — внук о. С. Качали, професор Ягеллонського і Львівського університетів, видатний історик Галичини, голова НТШ в 1923–1932 роках. Софія Слюзар — праправнучка о. С. Качали — доктор філософії Колумбійського університету, американський історик, радник З. Бжезінського, старший аналітик при держсекретарі США з проблем України та балтійських країн.

Література:

1. За матеріалами з фондів музею Михайла Грушевського у Львові.
2. Нарис історії «Просвіти», 1993.
3. За що ми маємо шанувати отця Стефана Качалу // www.risu.org.ua
4. Степан Качала: Праця заради майбутнього // info.library.te.ua
5. Степан Качала. Персоналії //www.ukrainians-world.org.ua

Закінчення.
Поч. у ч. 5, 6 за 2018 р.

Степан ПУШИК. Нариси з історії Вікторова

Але Українська Народна Республіка проіснувала недовго, і відтак Роман Домбчевський та його дружина Ірина з дочкою Христіною переїзять до Стрия. Тут Ірина виступає у пресі як журналістка, а як громадська діячка вона закладає міське товариство “Просвіта” і працює в цій громадській організації, створює, як і в Миколаєві, бібліотеку. Її чоловік Роман Домбчевський пише і видає 1934 року книгу свого життя “Право вибору” — про таке ж право української мови, яке мають всі інші мови. Книгу доктора права кілька разів перевидавали, і настав час, щоб її могли прочитати наші сучасники.

Очевидно, Ірина передала великому Франкові зошит з народними піснями, записаними у Вікторіві рукою Й. Домбчевського від Дмитра Супа (10 коломиїок), Федя Харуна (64 коломиїки) і 16 танцювальних пісень. Ще кілька О. Дей вирізав і наклеїв для передуку, коли готував перше видання пісень у записках Івана Франка, але решта записів чекають на дослідника й видавця. Була у Вікторіві старовинна фісгармонія. Домбчевський із Громадської хати забрав цей музичний інструмент до резиденції, а згодом його приносили назад до церкви. Але грати на фісгармонії ніхто не вмів, і коли парох помер, а дружина з дочкою переїхали до Львова, то інструмент хтось украв. Це була друга втрата для села. Перша — коли снаряд із російської гаубиці влучив у Громадську хату й знищив її. Тепер же злодій украв фісгармонію. Можливо, що саме її купив станиславівський музикант і композитор Михайло Магдй, який тривалий час очолював оркестрову групу Гуцульського ансамблю пісні і танцю, а коли помер, то іванофранківець Сенюк купив його хату, де була творча спадщина М. Магдія. Весь архів музиканта забрав син диригента й педагога Івана Легкого, котрий деякий час керував Гуцульським ансамблем пісні і танцю, а фісгармонію Сенюк поніс до комісійного магазину і продав її за 300 знецінених совітських рублів, хоча це був дуже цінний раритет, якого торкалися руки не тільки Дениса Січинського.

Вікторівський сільський хор діяв до середини літа 1914 року, а на початку Першої світової війни припинив своє існування. Дяка й диригента Миколу Салигу (до речі, його колишній учень Іван Андрійович Шатурма із Блодників теж був — у 1909—1910 рр. — дяком у Вікторіві) забирають до австро-угорського війська. Хворобливий від народження, він остаточно підірвав своє здоров'я й помер. А засновника хору Д. Січинського на той час знали вже далеко за межами Галичини як автора опери “Роксолана”, хорів, пісень та інших музичних творів, серед яких варто назвати такі шедеври, як “Не пора” та “Як почувеш вночі” на слова І. Франка, “Чом, чом, земле моя” (слова К. Малицької) та інші.

26 травня 1909 року композитор і диригент Денис Січинський помер від раку горла. Його поховали в кутку центрального станиславівського кладовища. Милна роки, і за три десятиліття українська інтелігенція нарешті збагнула велич першого професійного композитора в Західній Україні, диригента, педагога, видавця, що відійшов у вічність без

сорочки на тілі в єврейському готелі “Брістоль”. Коли почалася Друга світова війна, вирішили його перепоховати, поставити на могилі пам’ятник. Було проведено конкурс, на якому відзначено три роботи скульпторів. Але 1943 року комісія дійшла висновку, що хоч робота станиславівського скульптора Михайла Зорія здобула тільки другу премію, вона найглибше і найкраще розкриває життєвий і творчий пошук класика української музики. Композитора перепоховали, і на його могилі донині стоїть чотирикрила кобза — витвір Михайла Зорія. Того самого Зорія, котрий виготовив декорації для вистав, що йшли на сцені ново-збудованого вікторівського Народного дому. Драмгуртківці сподівалися ще не раз використати ці

дошки в закладі культури відбувся великий концерт, у якому звучали пісні композитора, написані на слова українських поетів. Це дійство дуже налякало працівників Івано-Франківського обком партії, бо саме тоді ідеологічну роботу в області перевіряла комісія з ЦК КПУ, й обласні ідеологи побоювалися, що члени комісії розцінять як упущення в ідеологічній роботі. Але, слава Богу, все закінчилося добре: перевірки не дізналися про відкриття меморіальної дошки Д. Січинському в селі, де він створив народний хор, навчав місцевих мешканців гри на музичних інструментах, співу й диригування, написав низку своїх безсмертних творів.

Вікторівський хор зажив другим життям, коли сільським дяком став Федір Салига, син

Наталки з опери “Наталка Полтавка”. Чоловік колгоспниці, яка своїм голосом могла прикрасити обласну театральну сцену, а якби здобула музичну освіту, — то й республіканську, був музикантом — постійно грав у духовому оркестрі на різних заходах, танцях, весіллях, похоронах. Традиційним стало виконання оркестром мелодій коляд під вікнами будинків односельців новорічної ночі, після шедрування карнавальної Маланки, яку на Буковині називають Переберією.

А до переходу в село Мирослава Січинського, котрий здійснив атентат на україножера, намісника цисаря в Галичині Мечислава Потоцького, мали стосунок Йосип Домбчевський та його дити Олександра і Роман. Дмитро Вітовський знайшов у Вікторіві патріотів, які взялися переховувати Мирослава, коли його викрали з тюрми.

Так, дитячі і юнацькі літа Олеси та Романа Домбчевських пробігли у розташованому недалеко від Галича та Станиславова Вікторіві, де їхній батько Йосип 21 рік служив парохом, а мати Варвара, дочка священика в Дубівцях, не раз привозила своїх дітей до батьків у те село за Дністром. Це так близько від Вікторова — Козину переїхати і паромну переправу на Дністрі здолати.

І Домбчевські добре виховували дочку й сина. Олеса (Олександра) була старшою, Роман — молодшим. Їхнього батька-священика після закінчення семінарії направили на парафію до надчеремоського села Верхнього Ясенова, що межує з Криворівнею, за якою — теперішня Верховина. Тут Роман прийшов у світ 25 травня 1884 р. Його дружина Ірина Рибчак була на два роки молодша. Романа Домбчевського О. Горобець називає гуцулом, бо ж співається в пісні-зозулиці, що “Не той гуцул, не той гуцул, а той гуцул, що в горах родився”. Так, Роман народився у Верхньому Ясенові, і Й. Домбчевського, а не тільки О. Волянського, краєзнавцям належало б відзначати як перших будителів гуцулів. І аж ніяк не випадає ігнорувати парохом Іваном Попелем із Довгополя, котрий приїхав на цю парафію з Галича.

Дітей попадя народила в горах над Черемошем, у Верхньому Ясенові, що на віддалі 12 кілометрів від Жаб’я (нині Верховина) і 42 км — від Ворохти. Але їхні батько і мати гуцулами не були. Коли на парафію прийшов О. Волянський, то Й. Домбчевський переїхав у Ліску поблизу Коломиї, а з Ліскою — до Вікторова, що недалеко від Галича і Станиславова. Ріки Дністер, Луквиця, Луква, Бистриця Золота, зо два десятки потоків виколісували священничих дітей...

Тут же й подумалося мені, що ми ще так мало знаємо про надзвичайно цікавих людей минулого. Той же Роман Домбчевський був видатним юристом, поборником української мови, публіцистом, але й цим його заслуги перед нашим народом не вичерпуються. Тому мене найбільше вразило, що хоч матеріалів про родину Домбчевських збереглося немало, ав-

тор публікації О. Горобець про них не знає. Не знає, що Йосип Домбчевський після Верхнього Ясенова і Ліскою 21 рік був парохом мого рідного села Вікторова. Тут він помер, тут його, ще молодого, поховали, тут у Миколаївській церкві віряни відкрили йому меморіальну дошку. А матеріали про Домбчевських я збирав десятки років, щоб вони лягли в історію Вікторова.

Коли помер декан і парох Антоній Бобикевич, то його сина перевели до Вишніці на Буковину, де греко-католиків майже не було — лише одна-дві родини на містечко чи село. Йосип Домбчевський служив на Чорному Черемоші у Вишньому Ясенові, а Сидір Бобикевич — на Великому Черемоші, який творять Біла та Чорна річки й Путила, щоб найпоетичніша гірська ріка принесла свою воду до Прута, а Прут — до Дунаю.

Гуцульщина в родині Домбчевських глибокого сліду не залишила. Думаю, що парох перевели на парафію у велике галицьке село, аби “стер” у ньому все те, що залишив після себе декан Антоній Бобикевич, котрий прослужив тут понад десятиріччя. Перед смертю його замінив син Сидір, якого перевели до Вишніці. Саме в нього та його дружини Марії, дочки священика і письменника Миколи Устияновича, гостювала Леся Українка, добираючись із Климентом Квіткою з Чернівців від Ольги Кобилянської до Буркута. На жаль, наші академічні вчені, впорядковуючи зібрання творів Лесі Українки, переплутали двох різних Бобикевичів. Вони звернули увагу на те, що про одного з них писав Іван Франко, й притягли його за вуха в коментар до листів поетеси. Ні, не в стрийського Бобикевича гостювала Леся Українка з музикантом Климентом Квіткою, а в того Бобикевича, котрий у Вікторіві 1883 року одружувався з молодою поетесою, дочкою славетного поета і прозаїка Миколи Устияновича. Батько Марії був зі Сколівщини, як і вона сама, як і її брат Корнило, письменник і художник, який розписав у Вікторіві Миколаївську церкву. Я довго не міг збагнути, як вікторівські віряни вийшли на Корнило Устияновича. Та ж мій предок Сницар купував у Порогах дерево на Миколаївський храм, домовився, щоби по Золотій Бистриці плотогони доставили матеріали до Езуполя, але будовою храму керував декан і парох Антоній Бобикевич. І тільки пізніше збагнув, що Бобикевич — свекор поетеси Марії Устиянович. Саме ця Марія спричинилася до того, що ще до її весілля брата Корнила запросили до Вікторова розписати Миколаївський храм, який виріс на тому місті, де в добу Галицько-Волинського князівства були монастир і школа. Тут і досі є в землі кам’яний саркофаг котрогось князя (колись аж сюди сягав город Галич). Імовірно, тут був і терем княжий. І міг жити в теремі з попадею і хлопцями син Ярослава Осмомисла і Ольги Юрїївни Довгорукої Володимир.

Колись під Пушиковою горою була резиденція пароха. Та коли село розрослося, то збудували другу Богородичну церкву. Храм цей чомусь перейменували на церкву Покрову Божої Матері. Поблизу храму спорудили невелику резиденцію, яка за радянської влади стала на тривалий час дільничною лікарнею і не тільки. А нижче цієї церкви є сліди ще давнішої.

Надгробок Дениса Січинського в Івано-Франківську

декорації і в себе, і на сценах закладів культури в сусідніх населених пунктах, але з приходом Червоної армії і встановленням нової влади Народні доми перейменували на сільські клуби, більшість вистав, що їх раніше ставили аматори, визнали ідейно шкідливими або застарілими. Вікторівський драмгурток завмер, а однієї днини до села зі Станіслава чи з Галича приїхала автомашина, на яку повантажили декорації для вистав, зроблені Михайлом Зорієм, і кудись повезли. Очевидно, їх спалили або порубали. Не виключено, що в обласному центрі ті декорації документально оформили як замовлення для театру, а гроші комбінатори поділили між собою.

1982 року у Вікторіві встановили на Народному домі меморіальну дошку на честь перебування в селі композитора Д. Січинського й заснування ним одного з перших у краї сільських народних хорів. Після відкриття

Миколи. Відновити цей аматорський колектив спонукало активістів села наближення ювілею Товариства “Просвіта”, до якого вирішили побудувати найбільший у Станиславівському воєводстві Народний дім. Від 1934 року по читальнях почалися репетиції хору, до якого входило 24 співаків і співачок. Вікторівський “Боян” був одночасно і церковним хором. Він із великим успіхом виступив на відкритті нового Народного дому. Вікторівський хор славився в усьому краї. У 1938—1941 роках його спів слухали в Галичі, Залукві, Побережжі, Медині, Тязеві, Ямниці, Крилосі-Підгородді, Сапогові, Комарові, Брині й інших населених пунктах. У церквах хор виконував “Боже великий, єдиний”, “Боже, послухай благаний”.

У селі вокальним талантом заявили про себе кілька співаків і співачок, але однією з найкращих була Афія Мазурик-Костюк. Вона прекрасно виконувала арію

Знання заради гідності

Від Енциклопедії українознавства до ЕСУ

70 років тому розпочалася підготовка першої в історії української Енциклопедії. Відтоді цей масштабний проект пережив кілька перетворень, відродився після Незалежності й триває як видання “Енциклопедії сучасної України” (ЕСУ). Над чим і як працюють наші енциклопедисти, розповів керівник Інституту енциклопедичних досліджень НАНУ М. Железняк.

— Микола Григоровичу, коли й чому виникла, як розвивалася ця грандіозна ідея?

— Думка про створення такої енциклопедії з’явилася в Європі; в Україні підтримали цю ідею. Фактично це — один із перших спільних проектів науковців України та діаспори, які довго були роз’єднані політичним муром. Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ) 1947 року започаткувало створення “Енциклопедії українознавства” (ЕУ) про життя країни та її етносу. На чолі редакційної колегії ЕУ були В. Кубійович і З. Кузеля, а серед авторів — такі видатні фахівці, як Н. Василенко-Полонська, С. Гординський, Ю. Шевельов, І. Огієнко, О. Оглоблін і десятки інших славетних учених, що опинилися в еміграції. Брак інформації та неповнота архівів завдали творцям ЕУ всебічно відобразити низку персоналії і висвітлити події. Тому новий керівник НТШ у Європі проф. Аркадій Жуковський 1995 року звернувся до Національної академії наук України з пропозицією продовжити це видання, доповнивши його матеріалами 1980—1990-х років. Це зумовило створення Координаційного бюро Енциклопедії сучасної України, яке 2004 року було реформоване в Інститут енциклопедичних досліджень НАНУ. Редакційну колегію ЕСУ очолили І. Дзюба, А. Жуковський, О. Романів. У співпраці НТШ та НАНУ народилося чимало спільних проектів, з яких найважливіший — 30-томна “Енциклопедія сучасної України”. Цю назву редакція трактує як формування цілісного образу України ХХ століття. Адже саме тоді були найважливіші політичні, були створені нинішні інституції, а світ визнав нашу державу.

— Після виходу першого тому ЕСУ Ви назвали Енциклопедію сумою знань, які необхідно засвоїти хоча б заради почуття власної гідності. Що насамперед вирізняє її серед інших довідкових, науково-пізнавальних видань?

— Від інших книг вона відрізняється достовірністю й перевіреністю фактів, об’єктивністю їх відбору, науковістю відомостей та оцінок. Енциклопедія є не лише зручним джерелом отримання і засвоєння знань. Про них часто відгукуються як про еталонну вершину книгодрукування, своєрідну візитівку держави, навіть — її символ. Необхідно зазначити, що маємо давню традицію укладання енциклопедій. На думку знавців енциклопедій, “Ізборник Святослава” 1073 року, що містить матеріали з граматики, поезики, риторики, християнської моралі, можна вважати першою українською книгою енциклопедичного жанру. Серед відомих українських енциклопедій національної ваги є “Український народ в его прошлом і настоящем” (1916 р.), “Українська загальна енциклопедія”, “Енциклопедія українознавства”, “Українська радянська енциклопедія” за редакцією Миколи Бажана. Наш проект серед сучасних подібних видань — наймасштабніший; спираємося на досягнення попередніх, враховуємо їх особливості й недоліки. На сьогодні

опубліковано 17 томів (до літери “М”), які розповсюджуємо по всіх культурних осередках України: бібліотеках, університетах, державних установах. Ознайомитися з нею можна і в Інтернеті, оскільки ЕСУ має електронну мультимедійну версію.

— Неодноразово переконаємося в цьому, особливо — останнім часом...

— Так, минулорічна спроба “привласнення” Анни Ярославни (Анни Київської) як російської князівни, відсутність гідної реакції на таке нахабство вкотре довели, що відомості про Україну у світі недостатні й поверхові. Це можна сказати й про нашу країну, бо знання власної історії, мови, формування й утвердження національної свідомості, відтворення історичної пам’яті українського народу, побудова й захист інформаційного простору завжди актуальні. Про це красномовно свідчать події, пов’язані із зазіханням на територіальну цілісність України, які стали можливими передусім тому, що наша держава ще на шляху формування сильної згуртованої політичної нації.

Приклад із Ярославно — це проблема заглиблення в нашу історію, системності її вивчення та розуміння. Втім, наше сьогодення також стає об’єктом маніпуляцій, його часто “анексують”. Варто зазирнути до будь-якого російського довідника, енциклопедії чи, зрештою, російськомовної Вікіпедії, щоб прочитати, ніби Сергій Корольов та Ігор Сікорський — російські конструктори. Створення сучасного образу України, висвітлення життєвого шляху видатних представників нашого народу, їхніх здобутків, досягнень, добробуту світового рівня, це — стратегічно важливий напрям інформаційного простору, зокрема й з погляду національної безпеки, одне з провідних гуманітарних завдань держави, яке і досі мають виконати інтелектуальні сили суспільства. Одним із напрямів такої діяльності є створення ЕСУ. Це багатотомний проект Інституту енциклопедичних досліджень Національної академії наук України. Передбачається видати 30 томів загальним обсягом понад 150 тисяч статей.

— Що є визначальною особливістю саме цієї енциклопедії, як вкладається у поняття “сучасна Україна”?

— ЕСУ — перша національна енциклопедія, що відтворює цілісний образ України в подіях, персоналіях, інституціях, установах, галузях діяльності від початку ХХ ст. до сьогодення. Тут переважає сучасний матеріал, особливо увагу приділено процесам і явищам, що характеризують добу державної незалежності України. Видання охоплює всі “виміри” життя країни, висвітлює сучасні погляди на історичні події. Основною ознакою ЕСУ є її українськості зміст.

З огляду на активізацію й загострення питань регіонального життя та євроінтеграції, ЕСУ актуальна тим, що на її сторінках представлено не лише різноманітні тематичні напрями, висвітлення яких створює образ України, а й охоплено всі регіони на-

шої держави. Авторами статей, до речі, є представники всіх областей і Криму; вони приділяють увагу не лише Україні в сучасних кордонах, а й іншим етнічним землям українців (Кубань, Донщина, Східна Слобожанщина, Лемківщина, Надсяння, Підляшшя, Берестейщина, Мармарошина, Пряшівщина тощо) та східним і західним діаспорним осередкам (Росія, Австралія, США, Канада, Аргентина, Бразилія та ін.). Тож ЕСУ сприяє нашій цілісності, відтак створює образ українського світу на протязі “русскому міру”. Чи не вперше в українській енциклопедичній традиції подаємо розлогі статті про історію кримських татар, їхню етнографію, фольклор, мистецтво, літературу, музику, архітектуру, політичні інституції, видання, найвідатніші особистості, правовохисний рух цього одного з корінних народів України. Не оминули в ЕСУ й національні меншини — євреїв, поляків, греків, болгар та інших народів, що в різні часи за певних обставин осіли на українських землях... Ще однією прикметною особливістю Енциклопедії є пріоритетність матеріалів про визначні постаті. За цією ознакою ЕСУ претендує на роль своєрідного національного бібліографічного банку даних, адже на сьогодні не існує повнішого джерела інформації про видатних українців. Найбільше багатство нації — її люди, насамперед наукова, мистецька, культурна еліта, що мислить державницькими категоріями, працює на полі розвою своєї нації, шукає й знаходить об’єднавчі ідеї. ЕСУ — це енциклопедія про українців й Україну, написана українцями.

— Для втілення такого задуму, крім інтелекту, необхідне небяжке авторське завзяття. Хто вони, ваші автори?

— Хоча ми маємо вже непоганий архів, електронну базу даних, формуємо бібліотеку, та наше найважливіше багатство — саме авторський колектив. Тим паче, що в нас усі статті — авторські. Неодмінною допомогою надають координатори ЕСУ в наукових установах, “вишах”, творчих спілках. Їхня праця є дуже важливою з огляду на персональний характер ЕСУ. Один том уміщує приблизно 3 тисячі статей, з них 50—70 % складають біографічні статті. А це не лише відомі особи, які нині працюють, творять, а й ті, хто вже відійшов в інші світи чи змінив місто, а то й країну проживання. На жаль, не в кожній установі є добрі архіви, не завжди ведеться історія навчального, науково-дослідного закладу, театру чи спілки. Тому спираємося на ерудицію й сумлінність авторів. Ми використовуємо знання й напрацювання краєзнавців, хоча, звичайно, основними творцями наших статей є науковці інститутів НАНУ, галузевих академій, університетів. Це ентузіасти, наші вірні й надійні помічники. Серед авторів і координаторів наших — всесвітньо відомі науковці, президент НАНУ Борис Патон, член редколегії й відповідальний редактор відділу “Астрономія. Космонавтика” Ярослав Яцків; Лю-

М. Г. Железняк

бомир Пиріг, який відповідає за медицину, а Євген Головаха — за соціологію, Іван Гамкало — за музику... На невимовний жаль, назавжди нас покинув Ярослав Ісаєвич, він разом зі Станіславом Кульчицьким був не лише відповідальним редактором відділу “Історія”, а й найкращим порадником і помічником в усіх справах, допомагав формувати нашу бібліотеку, поширював примірники ЕСУ в наукових колах за кордоном. Не можна не згадати ще кількох поважаних учених та ентузіастів енциклопедичної справи, що пішли в засвіти. Це — Валерій Буркат, фахівець-аграрій; Дмитро Макаренко, історик геології, завдяки якому редакція має сотні статей про геологів України, зокрема — про репресованих науковців цього фаху; професор Олександр Маринич, за редакцією якого вийшла чи не найкраща галузева “Географічна енциклопедія України”. Нема з нами й члена Головної редколегії ЕСУ академіка Дмитра Гродзинського, який відповідав за відділ “Біологія. Екологія”, та його співробітницю Марію Хомляк. Її гасло “ЕСУ понад УСЕ!” надихало. Ця дивовижна людина з величезною енергією й любов’ю до України мобілізувала на підготовку статей для ЕСУ найкращих фахівців-природознавців. Вона не шкодувала ні часу, ані своїх коштів, бо телефонувала, писала листи, консультувала, нагадувала, а іноді й “витагувала” з автора обіцяну статтю. Багато для ЕСУ зробили незабутні Костянтин Медведик із Тернопільщини, Петро Ротач з Полтавщини. Хай кожен новий том ЕСУ буде пам’ятником їхньому подвижницькому життю.

Навряд чи знайдеться в Україні принаймні містечко, де б не жив хоч би один із наших кореспондентів. Не можна уявити Енциклопедію без статей Григорія Самойленка з Ніжина, Тадея Сулятицького з Чернівців, Віталія Ханка з Полтави, Тетяни Басанець з Одеси, Анатолія Подолинного з Вінниці, Миколи Костиці з Житомира, Юрія Бірюльова та Кіма Науменка зі Львова, Людмили Тверської з Дніпра, Євгена Мірошніченка з Миколаєва, Василя Чирви з Сімферополя. Не вистачить газетної шпальти, щоб назвати усіх найактивніших наших авторів; саме завдяки їхньому ентузіазму, допомозі, жертвості ЕСУ існує та, певний, успішно житиме до завершення проекту.

Якщо говорити про авторів з діаспори, то, правду кажучи, хотілося б їхньої більшої активності. Звичайно, є “Енциклопедія української діаспори”, яка, як спеціалізоване видання, повніше й шир-

ше висвітлює життя українців у тих чи тих країнах. Та все ж україністика Словаччини й Чехії дуже добре представлена в ЕСУ старанням академіка Миколи Мушинки. Давні й плідні, ще від перших томів, зв’язки з Михайлом Василюком з Аргентини; проф. Оксана Борушенко з Бразилії — наша незамінна помічниця у цій країні; Роман Сенькун із Канади — не лише автор, а й разом з Андрієм Макухом наш координатор на північноамериканському континенті. У Польщі маємо надійних авторів — Стефана Заброварного, Юрія Гаврилюка, Олександра Колячука. Східна діаспора в нас представлена Віктором Чумаченком із Краснодару, В’ячеславом Чорномозом із Владивостока, Юрієм Барабашем із Москви. Допомогають у підготовці ЕСУ керівник Молдовської енциклопедії Костянтин Манолаке, Грузинської — Зураб Абашидзе, викладачка Гомельського університету Валентина Лебедева, польський славіст Богуслав Бакула.

— У плині праці над ЕСУ виникло чимало нових цікавих задумів. Один з них реалізується як “Велика українська енциклопедія”. Чи це альтернатива ЕСУ?

— Варто нагадати, що від 2013 року розпочато новий енциклопедичний проект — “Велика українська енциклопедія” (ВУЕ), до реалізації якого також залучено Національну академію наук. Та й ідея створення такої Енциклопедії з’явилася в редакції ЕСУ, шоправда, під робочою назвою “Українська універсальна енциклопедія”. ЕСУ і ВУЕ — це різні за своїм спрямуванням видання. Якщо ЕСУ формує образ України в усіх її “вимірах”, то ВУЕ подає образ світу українськими очима. Цього року виїшов друком перший том... Але це — тема окремої розмови.

Сьогодні потрібно чітко усвідомити, що такі видання, як ЕСУ, — не просто зібрання суспільно вагомої інформації, а стратегічно важливе джерело знань, потужний інструмент поширення національних цінностей, виховання патріотичних почуттів і гордості за свою країну. Як зазначав Іван Дзюба, ЕСУ — це видання, що узгалянить та систематизує суму наших знань про світ і про себе, засвідчить інтелектуальний, культурний потенціал нашого суспільства, його здатність до саморепрезентації в світовому інформаційному просторі. Реалізація цього масштабного проекту сприяє інтелектуальному, культурному й духовному розвитку українського суспільства, його єднанню.

Розмовляв
Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

Петро ГНИДА,
м. Львів

Сни як спосіб переосмислення

Вольвач Павло. *Сни неофіта*. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. — 286 с.

Літературне життя на тлі непростих 90-х — так я узагальнив би роман Павла Вольвача “Сни неофіта”.

Поет Пашок, Гулий — керівник літгуртка, колеги по телестудії, друзі, кримінальні “авторитети” і, зрештою, вона — Дарина. Ну як же без цього!

Складні стосунки головного героя молодого поета Пашка зі старшим — Гулим, характерно описує автор і розмежовує різним сприйняттям літератури. Якщо першому, наприклад, подобається певна поезія, то другий віддає перевагу іншій. Тут “немає жирку”, — доводить своє. Зрештою у житті Пашка з’являються інші поети й, власне, сам він уже поволі починає виростати й вrostати у велику літературу. Вінграновський, котрий зве його “братом по крові”, Микола Холодний, хоч і епатажний, але таки великий поет. Усе це не подобається Гулому. Тим паче, що герой роману десь там, хоча ще й завуальовано, висловлюється критично про його твори. Конфлікт загострюється у сцені, коли на стадіоні Пашок, не витримавши чергових звинувачень у невдячності, хоча сам герой це заперечує, врешті, наважується висловитись і про поезію Гулого. Відверто і широко, однак неприємно для його вуха. Напружена ситуація. Тут навіть Дарина змушена виступати у ролі арбітра, котрий тягне Пашка за рукав і намагається виправдовувати його перед старшим колегою.

Утім літературне життя в індустріальному мегаполісі крутиться не тільки навколо Гулого. Тут ще є хтось посадою вище. Лавро — “головний містцевий поет”. “Точніше, був головним донедавна, поки його не змінив Гулий...”. А є ще ж і згадувана літстудія, котру очолила поетеса Мар’яна... Балувєв, Чудін, Парубоцький...

Все дійство в романі відбувається у середині 90-х, непростих, м’яко кажучи, років. Хоч і “крутизна”, як головна особливість цього часу, не надто вирізняється, на відміну від крутих 80-х у попередньому романі автора “Кляса”, все ж її присутність, її подих відчутний і проходить невидимою тінню в романі. Тут не тільки ділки з базарних “точок”, кримінальні авторитети, й сам герой має певну дотичність із ними.

Зрештою література і “бандитура” перехреснюються. Невже Чудін справді хотів “порішити” Пашка? Але “завжди є мить, щоб відскочити, ухилитися, на зустрічному русі завдати удару у відповідь”, в усякому разі “не забуваючи краєм ока пильнувати за чудинською правицею”. Хто такий Чудін? “Темна птаха Чудін і шляхи його темні”, “...років десять тому збирався до Вознесенського в Москву. Мав солідний машинопис збірки, якої так і не видав”.

Урешті героя, здається, таки манить “діткнути до іншої реальності”. Але “як їх поєднати?”, ці дві реальності. Скажімо, бандитського авторитету Медведя з поетом Лавром? Чи “їх обох із золоторитм

жиганом”. Зрештою, як каже Дарина, “усе Запоріжжя спить під одним одялом”, тому, мабуть, і отим “одялом”, умовно кажучи, можна і поєднати.

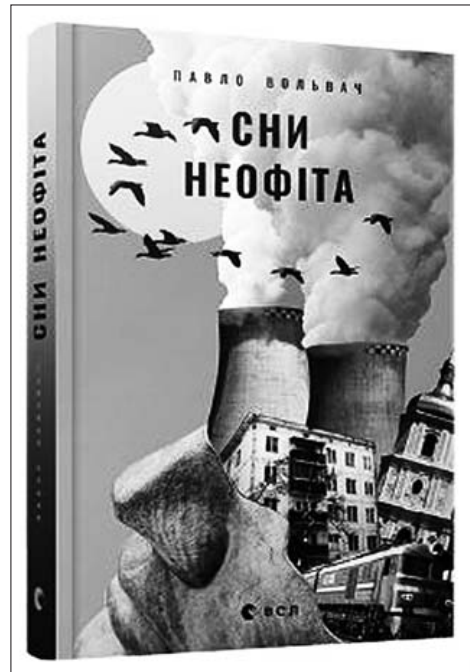
А що ж телестудія? Звичайний, буденний ритм. “Життя телерадіокомпанії триває. Спалахують датчики, мерехтять монітори. Відеокасети, поклацуючи, м’яко входять і виходять із отворів магнітофонів. Сповнені ділового поспіху, коридори розгладжуються, переплітаються, коливаються, перепалками поверхів, усе розширюючись — візажисти, інженерний блок, художня редакція, мала студія, дикторська,

операторська, вахта на прохідній, щоб упертися в стіни, які білою цеглою і скляною верандою входу нависають над вулицею Матросова”.

Роз’їзди, поїздки на місце події, власне, із цього й починається роман. Протескно змальовується відрядження на периферію, де голова сільради, такий собі, я б сказав, Винниченківський міні-Гарпун-Задунайський, точніше тут Чуб-Безручко. Так, у ті роки ще можна було привезти із такого от відрядження й бідон з олією. А що, товар дефіцитний на той час, тому на весь колектив “по три літри в одні руки”.

Дарина... Жінка із того ж індустріального центру. Цікавим у її стосунках з головним героєм видається психологічний момент запізнення із його творчістю. Випадково натрапивши на рукопис його віршів, вона не так здивована відкриттям і тим, що написані вони саме українською, як ставленням їхнього автора до свого дітища. “Це щось уже зовсім моє! Щось інтимне!” — відгороджується Пашок. А далі йде ще глибше: “Він не лише пише вірші, а й думає українською”. Так-так. “Якщо десь і є його “я”, то найбільше тут”. Але конфлікту не відбувається, за тиждень Дарка уже починає теж говорити українською, а за місяць навіть думати. Українізація на побутовому рівні найбільш дієва, до речі.

Дарина, можливо, нарівні з Гулим, є у “головних ролях” твору. Вона із властивим героєм Пашком не тільки в інтимі, котрий потім переріс у щось більше, а й у літературному процесі. Однак це друге, природно, помітно поступається першому. “Неясно, за що вона дарована, чому саме вона, але якби її не виникло з хаосу буття, то що було б? Була б зовсім інша реальність. Іншої Павлові не хочеться уявляти”. “Справді: щастя — завжди поряд. Просто його не помічаєш, кудись біжиш, женешся, щось відкладаєш і сподіваєшся — прийде час, і тоді... А воно довкола тебе, тут і тепер. Його просто треба відчутти і бути вдячним. Із цим у нас, до речі, не завжди складається”.

Дарина... “Усе, що є найтеплішого, сконцентровано в ній. У цій середнього росту смаглявій жінці із заокругленим на кінчику носом”. “Крім неї і мрій є ще вірші, але вони, на відміну від Дарини, можуть ставати непомічними, відгукуючись хіба німотою й холодом”. Отак! “Тепло її шиї й щоки повніше за будь-які слова”.

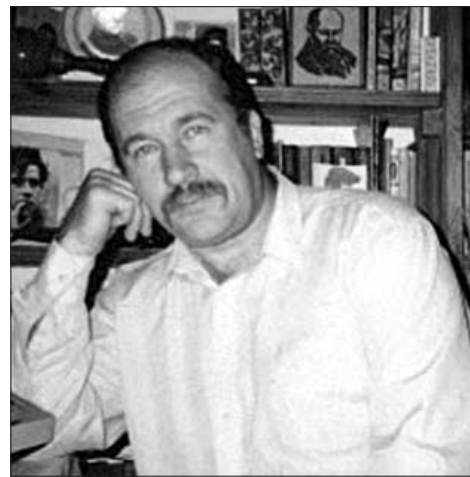
Не дивина, що наостанок героєві стає “затишно” у рідному місті. Його манить Київ. “Він від’їжджає назавжди, як ніколи перед тим, і ця безповоротність підводить ризику під усім, що було від народження й тепер завершується саме цим пероном і лінією привокзальних будівель, що темніють на тлі притомленого неба”.

Зрештою, можливо, усе це приснилося не тільки “неофіту”, а й нам усім, в усякому разі, читачам. Може, нема й не було ніякого Пашка, Гулого, Дарини і всіх інших. Не даремно ж автор назвав свій роман так. Ще Фройд колись писав про сни як візю, звернену радше до минулого, аніж прийдешнього. Але якщо це був сон, то надто якийсь він реалістичний. Вирішувати залишається кожному індивідуально.

Антоніна ЦАРУК
м. Кропивницький

Спадщина добра Юрія Рогового

Хоч як банально це звучить, але природа творчості незбагненна. Хрестоматійний приклад: Чехов подарував нам афоризм “Стислість — сестра таланту”, а сам переймався тим, що не написав роману. Виразна лаконічність його оповідань стала не тільки матеріальною підтримкою для родини, а й... Та не переповідастиму загальновідомих фактів. А поїздка на Далекий Схід з метою збору життєвого матеріалу для омріяного роману обернулася хворобою, що призвела до смерті відомого письменника і драматурга...

Часом саме життя створює нам “сприятливі” умови для розкриття творчих задатків. Для реалізації задумів, яким не знайшлося б часу для реалізації, аби не відчули... подиху смерті у спину. Аби не підступні хвороби, які вибивають нас із узвичаєного ритму, з кола спілкування і вимагають проведення ревізії. Передусім — способу життя, пріоритетних цінностей, почасти — переорієнтації ідеалів, що побутують у суспільстві споживання. Чому не повної ревізії? На жаль, крім внутрішньої свободи існує ще й фінансова незалежність, а цей рівень не кожному з митців доступний. Скоріше навпаки.

Смерть батька змусила Юрія Рогового завдати собі на плечі хрест видання неопублікованих раніше творів Шевченківського лауреата. За синівським обов’язком він упорядковує рукописи Феодосія Рогового та його літературного побратима Михайла Булаха, оприлюднює збережений епістолярій шістдесятників як данину пам’яті тим, хто прагнув зробити цей світ добрішим, людянішим (“Роса в червону ніч”, 2006; “Тринадцятий апостол, або Сподівання добра і справедливості”, 2014; “Задумані вікна”, 2015). Він намагається достукатися до потенційних меценатів і догукатися до сумління видавців...

Ю. Роговий називає себе біологом не лише за освітою, а й за душевним покликанням. Не знаю, як це поєднується з рушницею на фото біля багаття. У моїй свідомості художній талант з інстинктами мисливця — речі різнополюсні. Хіба що полювання на враження... На тонкій межі

буття і небуття? Можливо. Чи не з таких спостережень зринають відкриття себе — Іншого: “Не зна пташеня, що мисливець — крильми до мене горнеться” (“Довіра”), “Вчусь у природи: повільна вона, та все ж — наполеглива” (“Учитель”), “Мабуть, я виріс — бачу дрібних комашок на стежці крутій” (“Зріст”), “Корівка божа на долоні пасеться в мене, грішного” (“Пастух”).

Чи не тому людині розумній протиставляє людину вмілу: “Душоділ проліг між людьми розумними... Вмілих чекати?” (“Міст”). Саме під такою назвою 2017 р. побачила світ уже восьма книжка Юрія Рогового. Збірка хоку “Людина вміла” зустрілася з читачем, а її автор продовжує розробляти свою руку після паралічу. Розробляти фізично і поетично. Бо істинні прозріння мають пройти з нами і біль, і любов, і безодню самотності.

Образ самотності відлунує у збірочці невідступно, як тінь: “Сорока наче, дід до скрині крадеться — лист не злякати б” (“Чекання”), “Пошту сьогодні всьоме, здається, глянув... Павутина скрізь” (“Павутина”). Екзистенційна самота сягає висот духовності: “За малих боюсь: вони ще,

звісно, вірять, що ВСІ їх люблять” (“Боязнь”), “Другий день небо мовчить: літаки, мабуть, втомилась плакати...” (“Мовчання”).

За розважливістю проступає іронія: “Сказати гарне схотілось людині... Так слів забракло все ж”. Автор виносить вирок душевному “багатству” й позірній “людяності” вбивчим означенням стану нашої духовності. Цю сутнісну рису винесено в заголовок хоку “Убогість”. Думки гострі, мов скалки: “Гижа то гижа, та кланяться мусиш, чоботи миючи” (“Миття”), “Думає мати, дитя породивши, що невічне воно?” (“Думка”). Запитальна діалогічність, сповідальна відвертість, філософська спостережливості...

Як і в кожного митця, не лишився поза увагою мотив зв’язку поета і народу: “На “Кобзар” хоку кладу: чи просякнуться духом Тараса?” (“Кобзар”); тонка сув’язь літературних алюзій: “Сусід мурує... Я на хоку маленьке за день спромігся” (“Робота”), “Мамонти снілись: ніби пасу на луках, а вони раді...” (“Пастух”), “Всі ми пророки. От віряю у цьому світі чи всім вистача?” (“Всім”).

Мабуть, мистецтво хоку сягає своїх вершин, коли врівноважені змістово-формальні рамки (у Ю. Рогового мініатюра складається переважно із семи повнозначних слів) дають поштовх для рефлексій про сенс людського життя, моральний вибір особистості, загальнолюдські цінності: “Втікаймо, Душе!...” — Тіло чеку зірвало... й собі під ноги” (“Втеча”); “Осліп чоловік. Тепер тільки “бачить”, як мама хліб пече” (“Видиво”); “Вибух створив нас. Вибух може й забрати... Нашо тобі був?” (“Вибух”).

Власне, цей відгук з’явився з двох причин: по-перше, щоб дати вмілому автору хоку знати, що не всі читачі “німі” і що часом веселики і журавлики летять разом попри фінансову короткозорість держави.

Інсценізація «Марусі Чурай» як естетичний порятунок

Едуард ОВЧАРЕНКО

Колектив Київського національного академічного театру оперети спільно з режисером вистави Сергієм Павлюком презентували одну з найвідоміших легенд українського народу — поетичну драму "Маруся Чурай".

Напередодні прем'єри відбулася прес-конференція за участю творців вистави.

Богдан Струтинський, очільник Національного оперети України:

— Рік тому ми зустрілися з режисером Сергієм Павлюком і відразу виникла ідея поставити "Марусю Чурай". Вдячний колективу нашого театру, який відкрив до співпраці, погоджується на експерименти. Адже ми повноцінний синтетичний театр, який позиціонується як театр широкого профілю.

Коли я навчався на третьому курсі нашого театрального інституту, то був на практиці у Харківському драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка, яким керував Олександр Борис. Там я поставив свою роботу "Весна і світле воскресіння". Це було моє перше звернення до творчості Ліни Костенко.

У нашому арсеналі — Міжнародний художній (мистецький) фестиваль країн Прикарпатського регіону "CARPATHIAN SPACE". Торік у рамках фестивалю ми робили читання "Іван Франко об'єднує". А 4 травня проведемо флеш-моб "Ліна Костенко об'єднує", під час якого читатимемо поезії Ліни Василівни різними мовами. Читання відбудуться в університеті, театрі, на радіо, на площі, в книгарнях.

Дехто був здивований, що наш театр звернувся до постановки цього роману. Існує велике упередження щодо різниці між музичним і драматичним театром. Звичайно, вони різні, але в нас уже було багато проєктів, якими ми відходимо від старого театру.

У перспективі, якщо будуть сприятливі умови для розвитку українського театрального мистецтва, у нашому театрі працюватиме дві трупи — одна гратиме оперети й опери, а друга йтиме в іншій лабораторії і не боятиметься експериментувати.

Сергій Павлюк, режисер-постановник:

— Мені було 10 років, коли вперше почув по радіо радіовиставу "Дума про братів неазовських" Ліни Костенко. А через багато років закінчував режисерський факультет Національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого і моя дипломна робота була саме за цим твором.

Для мене немає жодної різниці працювати в музичному чи драматичному театрі. Насамперед важливо, щоб там працювали талановиті люди. А кожна талановита людина повинна розвиватися. Я вимагаю від акторів не грати, а жити на сцені.

Постановка "Марусі Чурай" стала викликом для акторів Театру оперети, і вони з ним впоралися.

В основі вистави — народні пісні. Саме вони народжували пластику. Представлені і широковідомі, і малознані автентичні твори.

Працювати було дуже складно, але результат того вартий.

Також про роботу над виставою розповіли Сергій Нестерук, диригент і хормейстер-постановник, Юрій Бус, балетмейстер-постановник, Сергій Ридванецький, художник-постановник, Наталія Ридванецька, художник з костюмів. Крім цього у конференції взяв участь перший заступник голови правління АБ "Укргазбанк" Андрій Кравець, який повідомив, що 2018 року банк буде головним партнером театру, і результатом цієї співпраці має стати багато цікавих проєктів.

«Моя душа здригнулася словами...»

Наталія ДЗЮБЕНКО-МЕЙС, заслужений працівник культури України
Фото надані театром

Перед Київським національним академічним театром оперети, який взявся за творення вистави "Маруся Чурай" за геніальним твором Ліни Костенко, стояло непросте завдання: втиснути у дві години великоформатний поетичний твір. Я була готова до того, що без певних втрат така постановка не обійдеться, та все ж безмежно вірила у силу тексту Ліни Василівни, адже він настільки "пекучий" і потужний, що мав би прорватися крізь усі перепони. Одразу скажу, що багато сюжетних ліній роману залишилося, що називається, "за кадром". Сценарист і режисер Сергій Павлюк виокремив тільки одну — справді найголовнішу — історію кохання та зради. І полонив серця глядачів. Маємо надзвичайно чуттєву, душевну виставу, глядач сміється, журиється і плаче разом з акторами. Увесь спектакль йде на одному нерві, пісні, хореографічні вставки, візуальний ряд — усе підпорядковано дії, все у розвитку, з кожною мізансценою наростає напруження, звичайні піщані насипи видозмінюються, стають то прахом, то часовим плином, то вежами, то витолоченою, спаленою землею, казанки — незмінний атрибут селянської оселі, перетворюються на шоломи, а потім на церковні дзвони, котрі тривожно б'ють на сполох. На диво органічна Тетяна Дідух у ролі Марусі Чурай. Її голос буквально обарвлює всі звуки, якими насичена вистава. Маруся Чурай — дитинна, беззахисна і водночас сильна, дуже цілісна особистість. А Гриць (Олексій Кириллов), він буквально списаний з природи. З нашого сьогодення. Дороги, які ведуть його до зради, банальні, зрозумілі і від того ще більш моторошні. Він виправдовується, він знаходить для себе пояснення, тож і глядачеві залишається або пожаліти, або засудити, та все ж замислитися, чи всі скарби світу варті втраченого, зрадженого кохання, якщо разом із ним втрачаєш душу.

Саме це зумовило максимальне приближення до глядача, неймовірний аншлаґ, тепле та щире сприйняття вистави. Та водночас саме таке прочитання обумови-

ло, як на мене, деяку вузькість, приземленість, відсутність тієї високої ноти патріотичного звучання, за яку, власне, український читач назавжди закохався у роман Ліни Костенко. Бо сприймав його, попри трагічну долю головної героїні, не як побутову, а як героїчну драму, де в символічних образах показано трагічну і прекрасну історію протиборства правди і кривди, історію боротьби українського народу за свободу, за своє споконвічне право на ці землі, ці води, цю пісню. Де суд над пісняркою сприймається як судилище над рідним словом, де зрада Грицька Бобренка — по суті, уособлення більшої, масштабнішої зради, що є джерелом усіх на-

ших бід. І минулих, і нинішніх. Голос Ліни Костенко, її акценти прориваються у монологів Марусі чи Івана Іскри у прекрасному виконанні Дмитра Шарабуріна, та запропонований сюжет вистави все одно залишає багато запитань, бо війна, яка точиться за лаштунками, видається якоюсь несправжньою, неважливою на тлі пристрастей, які розгоряються на сцені. Бо що може відкрити, наприклад, монолог про руїни Києва, яким прошкує на прощу Маруся, коли не заакцентовано,

що ним шойно пройшло військо Радзивілла? Усі рецензенти звертають увагу на фразу Марусі: "Колісь нащадки будуть одмивати оцю печаль од крові і глупот. Бо можновладці тяжко винувати. А що зробив народів народ?". Властиво це слова не Марусі, а мандрівного дячка, з яким піснярка йшла на прощу. Так у романі. В її устах вона має дещо викривлений, якщо не спотворений вигляд. Особливо за відсутності фінального монологу Чураївни, вті-

леному у романі розділом "Життя і смерть і вічне воскресіння". Вистава закінчується словами Марусі: "Так і живу, без голосу, німа. Пісень немає — і мене нема". А у романі печальним, гордим, triumфуючим пісенним клекотом:

Весна прийшла. Скасвано угоду
Вся Україна знову у вогні.
Цвіте земля, задивлена в свободу.
Аж навіть жити хочеться мені. (...)

Загнали знову труби до походу,
війнуло громом з Тясьмина-ріки.
Богдан підняв козацтво за свободу,
універсалом обіслав полки (...)

Виходить полк. Іван під коровами.
І я край шляху остеронь стою.
Моя душа здригнулася словами.
Співають пісню, боже мій, мою! (...)

Маруся Чурай — це вічне оновлення душі й пісні — тому і "вічне воскресіння". Багато глядачів хотіли би саме у фіналі почути цей монолог повністю. Без купюр. Саме про це багато хто жалкував, обговорюючи виставу у соцмережах. Ніхто не заперечує право режисера на власне мистецьке прочитання і втілення свого бачення. Фінал, запропонований Сергієм Павлюком, мистецьки вмотивований самим подієм рядом. Та усе ж це не той фінал, на який очікував читач Ліни Костенко. На який сподівалася я, хоч, безперечно, розу-

мію логіку, якою керувався режисер, обираючи цю сюжетну лінію за основу. Вона зрозуміла глядачам, вона близька кожному, бо кожен, по-своєму, це переживав. Та у романі Вишняк, який так пишно красується, на суді, під час облоги Полтави проявляє себе нищим боягузом, готовим іти на переговори до ворога. Готовий навіть на здачу. Ось на яких "можновладців" натякає мандрівний дячок. Сама ж Маруся з її пронизливим відчуттям особистої відповідальності, пройшовши страдницькими дорогами України, добре бачила, що може зробити народу народ, коли піддається хворобі власної величчя і всездозволеності.

О, звісно, творці спектаклю мали справу з текстом настільки геніальним, що ні про які алюзії з баладою "У неділю вранці зілля копала" не йдеться. Чого вартий тільки один вихід на сцену Богдана Хмельницького у неповторному виконанні народного артиста України Олександра Кравченка. Знаменитий монолог гетьмана, коли він виправдовує піснярку. І тим ставить крапку у безконечній суперечці про провину Марусі. Єдиний раз, коли зал буквально вибухнув оваціями, перервавши дію. Сам суд за драматургією постійно про щось нагадує. Телевізійні політичні шоу чи засідання наших депутатів. Демонстрація пихи і гра амбіцій. Вистава по-справжньому сучасна і актуальна. Просто концентрація на психології акторів, на їхніх переживаннях усе ж не дала творцям спектаклю поглянути на ці події з більшої перспективи. Звузила масштаб подій. Понизила режістр звучання. А ще дійство заряджене

різними енергіями, саме на це я схильна списувати те, що не завжди голоси акторів виразні й зрозумілі, “ковтаються” слова. Іноді взагалі втрачається зміст за гучними криками. Так, на акторському рівні сцена словесного двобою Вишняківни і Бобренчихи зіграна бездоганно. У кілька миттєвостей втиснено фактично фавбулу “Баби Параски і баби Палажки” Івана Нечуя-Левицького. І міг би бути абсолютний шедевр, за пластикою, за філігранною грою міміки... Якби не одне, але суттєве “але”. Глядач узагалі не зрозумів, про що йдеться. Не можна було вирізнити жодного слова. Авторський голос Ліни Костенко потрібно чути. І багато що стане на місця. Це ж стосується і деяких чоловічих ролей, які глядач просто не розчув. Хочеться вірити, що вистава буде шліфуватися, з кожним показом звучатиме виразніше, прозоріше.

У виставі ми споглядаємо співачку, яка не співає. Навіть враховуючи, що все це відбувається в театрі оперети. Ще раз підкреслю, гра Тетяни Дідух настільки трепетна і переконлива, що якраз про це і не думаєш. У ній самій є щось одухотворене, крилате, а голос настільки заворює, що за ним фізично відчуваєш присутність пісенного дару. Тож цілком органічно сприймаються українські пісні у прекрасному виконанні хору театру оперети. Відомі й забуті пісенні шедеври. Та все ж я уявляю у фіналі замість похоронного плачу ті ж “Засвіт встали козаченьки...”. І це не особисті смакові забаганки. Надто накладаються часи визвольної боротьби під проводом Богдана Хмельницького на наші — сповнені тривоги і небезпеки між життям і смертю наших “козаченьків”, які захищають Україну. В ті часи гордо майоріла в молодіх серцях пісня легендарної Чураївни, закликаючи до боротьби. І вже зовсім незрозуміло, з якого дива у виставі звучить старовинна російська пісня? Вона чудова, але не тут, не для цієї драми.

Я вже говорила про вкрай насичений візуальний ряд, про багатий звукопис спектаклю. Творча фантазія режисера, художника справді вражає. Якимось дивом вони зуміли створити і витримати до завершення саму атмосферу спектаклю, бо основна картина дійства не міняється. Навіть у другому акті не змінилися декорації, освітлення. Аж нічого. Все ті ж деревця, на яких то заплітають, то розплітають стрічки, колесо, яке проколює хлопчик, даючи сигнал для зміни мізансцен, жонглювання казанками, маніпуляції з піщаними насипами. Ця стилістика витримана до самого фіналу. Тільки події розвиваються у все наростаючому темпі. Дедалі стрімкішими стають хореографічні композиції — вони легкі, повітряні. Козаки наче безплотні духи, дівчата вилітають на сцену як прекрасне марево втраченого, сплюндрованого щастя (балетмейстер-постановник — Юрій Бусс). Симфонічний оркестр під диригуванням Сергія Нестерука вступає начебто непомітно, але завжди вчуваєш присутність його, живого, племінного організму.

І звісно, слози на очах глядачів, і довгі овації. Саме в цьому пункті вибачаєш творцям спектаклю те, на що, сподівалася, але не побачила, не почула, бо ворухнуться навколо тебе суцільно “русскоговорящая” публіка, і ширі сподіваєшся, що, прийшовши додому, хтось із них візьме до рук “Марусю Чураї” і спробує ще раз пережити катарсис, отриманий під час вистави, що нарешті закохався в мелодію слова, відчує у душі її глибинний гул. Ще усвідомлюєш, як довго чекала чогось подібного, як скучила за такими прем’єрами, де триумфує, стогне, болишь, сміється, ридає українське слово. І навіть за тим, що просто маєш можливість подумати, продумати, пережити цей твір, його осмислити. То ж хай ніхто не сприйме мої критичні зауваження за образу, бо не тільки театр пройшов довгу тернисту дорогу до цього спектаклю, а і його глядач, який довго мріяв про нього і також виношував його у собі. Широ вітаючи творчий колектив з успіхом, підкреслю, що в романі “Маруся Чураї” Ліни Костенко заковдано чимало смислів, образів, символів. Усіх не осягнеш. І будь-яке мистецьке його тлумачення має право на існування. Та все ж, потрібно усвідомлювати, що найголовніше послання нашої геніальної поетеси цілком зрозуміле, стисле і на видноті. Без нього будь-яке прочитання її творів втрачає головне своє наповнення і завершення. Це любов у всій її багатогранності, величі й чистоті.

Київські сторінки Івана Кавалерідзе

У Музеї-майстерні Івана Кавалерідзе презентували видання “Каталог скульптури І. П. Кавалерідзе в муніципальних музеях міста Києва”. Книжка присвячена 130-річчю від дня народження відомого скульптора і кінорежисера.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

“Презентація каталогу робіт Івана Кавалерідзе — важлива подія у житті нашого музею. Ідея цього проекту виникла 2015 року. Втілити її в життя допомогла міська влада Києва. Також дуже вдячний колегам з інших музеїв за надання матеріалів до видання. Це наша спільна праця. Плануємо здійснити ще кілька видань, аби повністю представити київську творчість Івана Петровича”, — зазначив генеральний директор Музею-майстерні Олександр Юнін.

Про роботу над виданням, про його значення для культурно-мистецького життя столиці розповіли Гела Думбадзе, Надзвичайний і Повноважний посол Грузії в Україні, Ігор Федоренко, депутат Київської міської ради, Дмитро Шльонський, директор Музею однієї вулиці, Тамаз Аваліані, грузинський художник, Ольга Співак, керівник проекту.

Відкриває видання вступна стаття мистецтвознавця Сергія Бельмеги та члена НСПУ Микити Григорова. Автори розповідають, що Іван Кавалерідзе — людина ренесансного масштабу для української культури. Скульптор, режисер, драматург, він прожив нелегке життя, стояв біля витоків найважливіших культурних явищ свого часу, таких, як кубічна скульптура чи українське поетичне кіно. Іван Петрович був знайомий із багатьма видатними митцями першої половини ХХ століття, серед яких геніальний скульптор Огюст Роден, композитор Клод Дебюссі, національний єврейський поет Хаїм Бялик, нобелівський лауреат Ілля Мечников.

Кавалерідзе брав активну участь у долі Олександра Довженка, Степана Шкурата, Володимира Войтенка, Людмили Гурченко. Його вплив на українську культуру першої половини минулого століття важко переоцінити.

Іван Петрович народився на Полтавщині. Виходець із родини селян, завдяки протекції свого дядька, археолога, музейного працівника, мистецтвознавця, художника Сергія Мазаракі, юний Іван отримує ґрунтовну освіту — спочатку в приватній гімназії Валькера, далі в Київському

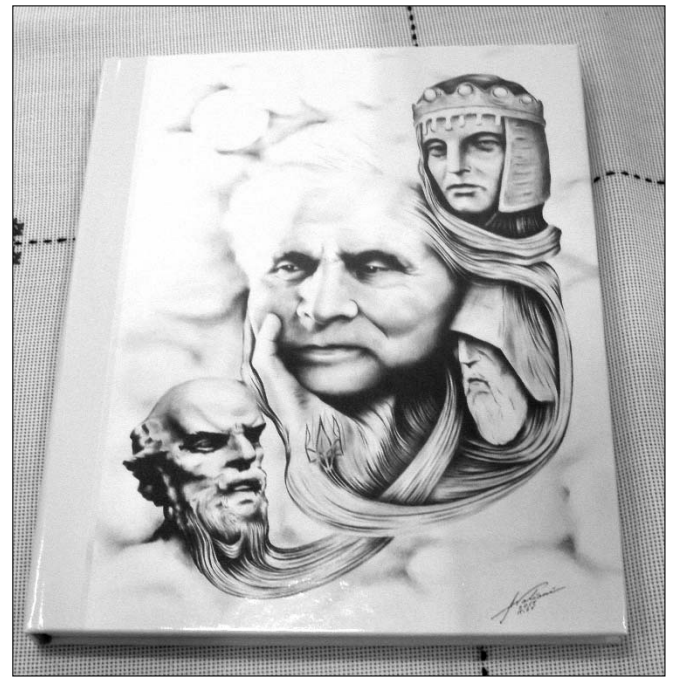
художньому училищі та Петербурзькій художній академії, де його наставниками були визнані майстри скульптури — Федір Балавенський та Ілля Гінцбург. 1910 року Кавалерідзе переїздить до Парижа на запрошення Наума Аронсона, протягом року навчається у культурній столиці світу, всотуючи шедеври європейського мистецтва, атмосферу французької свободи.

1911-го, вже в Києві, перше значне досягнення — проект пам’ятника княгині Ользі, апостолу Андрію та слов’янським просвітителю Кирилу і Мефодію, створений 24-літнім скульптором, перемагає у міському конкурсі. Ольга на Михайлівській площі стає одним із найупізнаваніших київських пам’ятників.

Кавалерідзе шукає натхнення у візантійській і давньоруській іконописних традиціях. Його ранні станкові скульптури (“Ярослав Мудрий з папірусом”, “Святослав у бою”) тяжіють до монументальності й епосу. Значно пізніше, вже в 20-ті роки, працюючи над серією “революційних” пам’ятників (найвідоміші — “Жертвам Революції” в Ромнах, 1920, “Артем” у Бахмуті, 1924, “Артем” у Слов’яногорську, 1927), Іван Петрович радикальним чином переосмислить монументальну поетику своїх ранніх робіт і, фактично, стане батьком-засновником імпресіонізму (перший проект пам’ятника Григорію Сковороді для Києва, 1972) і експресіонізму (станкова скульптура “Бунт”, 1967).

Постать Івана Кавалерідзе — складна, суперечлива і багато в чому трагічна. Його аскетичні, суворі, колосальні образи дають нашому погляду таку важливу зараз точку рівноваги й опори. Його життя — приклад наслідування безкомпромисним ідеалам мистецтва, попри голод, холод, життєву невдаштованість і жорстоку ідеологічну диктатуру, всередині якої змушений був існувати.

У каталозі представлені знімки робіт

Івана Кавалерідзе, які перебувають у Національному музеї “Київська картинна галерея” — “Федір Шаляпін в ролі Івана Грозного в опері “Псковітянка” (оргскло), “Портрет Льва Толстого” (гальванопластика, 1950-ті); Музеї видатних діячів української культури — “Горельєф Прометей” (оргскло тоноване, 1961); Музеї театрального, музичного та кіномистецтва України — “Іван Паторжинський (Карась) та Марія Литвиненко-Вольгемут (Одарка) в опері “Запорожець за Дунаєм” (статуетки, теракота кольорова), “Амвросій Бучма в ролі Миколи Задорожного, п’єса “Украдене щастя” (бронза), “Ігор Ільїнський в ролі Акіма, п’єса “Влада п’їтми” (гіпс тонований), “Федір Шаляпін в ролі Івана Грозного в опері “Псковітянка” (гіпс тонований), “Портрет Федора Шаляпіна” (оргскло); Літературно-меморіальному музеї-квартирі Павла Тичини — “Портрет Григорія Сковороди” (кераміка, випалення, фарба), Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського — “Барельєф Максима Рильського” (оргскло тоноване, 1967). Але найбільше робіт митця зберігається у Музеї-майстерні Івана Кавалерідзе. В каталозі світліни робіт пов’язаних із Тарасом Шевченком, Григорієм Сковородою, Федором Шаляпіним. Окремі розділи присвячені портретам у скульптурі, історичному жанру, творчим пошукам митця.

Де народився Казимир Малевич?

В Українському кризовому медіа-центрі відбулася прес-конференція, присвячена документальному фільму “Малевич” (робоча назва “Чорний квадрат”). Під час зустрічі з журналістами оголосили про раніше невідомі архівні знахідки щодо народження Казимира Малевича.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Цей фільм про життя і творчість одного з найвідоміших художників ХХ століття Казимира Малевича та його вплив на світову культуру. Основна ідея — розповісти про зв’язок художника з Україною та його повернення до Києва наприкінці 1920-х років. Пропонуємо увазі читачів уривки з виступів учасників прес-конференції.

Олег Шербина, продюсер фільму:
— Вдячний авторів ідеї стрічки Ользі Захаровій. Оскільки Малевич постать масштабна, то ми не знали, з чого почати. Новий фільм — українсько-італійський проєкт (20 % коштів виділило Міністерство культури Італії). Робота над стрічкою перебуває у фінальній стадії. Зйомки практично завершено. До кінця лютого плануємо закінчити картину і вже працювати над стратегією просування цього фільму. На зовнішній ринок — через європейські та світові кінофестивалі, а в Україні — через прокат, який заплановано на осінь.

Пилип Ілєнко, голова Держкіно України:
— Ми обрали цей фільм через актуальність теми. Необхідно повертати такі постаті, як Казимир Малевич, до українського культурного дискурсу. Так само ми намага-

ємося повернути багатьох інших митців, яких Росія вважає російськими з невідомих для нас причин. Приміром, Олександра Довженка. Також важливо, що зйомками картини займається досвідчена компанія Fresh Production Group, у творчому доробку якої серіали, арт-хаусне, ігрове і документальне кіно.

“Малевич” — фільм-дослідження, фільм-відкриття, що є дуже цікавим жанром кінодокументалістики.

Володимир Луцький, режисер фільму (м. Мінськ, Білорусь):

— Малевич народився в Києві, тут він створив свої перші роботи. А наприкінці 20-х років митець повернувся в Україну, викладав у Художньому інституті, ділився творчим досвідом. Про це наш фільм. Під час роботи над стрічкою зробив для себе багато відкриттів. Документальне кіно прекрасне тим, що ми повертаємо нашу пам’ять, забуті або втрачені сторінки історії, стаємо духовно багатшими.

Наше завдання було досить просте: аби люди дізналися правду, яким був Малевич, яке коріння його живило. А українська земля дала те, чого не могла дати жодна інша. Коли художник працював у Петербурзі, то яскраві кольори зникли з його кар-

тин, а коли повернувся в Україну, — з’явилися знову. А це багато про що говорить.

Тетяна Філевська, дослідниця творчості К. Малевича, креативний продюсер і автор сценарію фільму “Малевич”:

— Нам було відомо, що Казимир Малевич народився 1879 року в Києві, а першим місцем його проживання був будинок по вулиці Бульонській (нині Малевича), 15. Наразі на цьому місці Інститут Патона. Потрібно було лише знайти документальне підтвердження цим загальновідомим фактам. Коли перевіряла каталоги домовласників за адресами і прізвищами, то зрозуміла, що насправді будинок за цією адресою не належав родині Малевичів чи Оржеховських. Натомість ми дізналися, що Марії Оржеховській, рідній тітці Малевича, в будинку якої він народився наприкінці ХІХ століття, належав маєток по вулиці Жилианській. Це був великий маєток заможної родини, яка мешкала в тій частинці вулиці Жилианської, що в ХІХ столітті належала до престижного району. В різні часи цей маєток на Жилианській мав номери 62, 63, або 65. На жаль, маєток, як і більша частина цього району Києва, не зберігся.

Геннадій Курочка, співзасновник Українського кризового медіа-центру:

— Росіяни прагнуть повністю поглинути наш культурний простір. Наша мета — довести причетність Малевича до української землі.

На жаль, наші керманічі менш прогресивні, ніж громадянське суспільство. Боротьба за Україну триває не лише зовні, а й усередині країни. А фільм “Малевич” — відповідь нашого опору представникам “росського міра”.

“Під час роботи над виставою використали матеріали багаторічних дослідницьких експедицій Україною”.

Зустріч на вечорницях

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Театр “Берегиня”, який цього року відзначає своє 30-ліття, — єдиний в Україні професійний колектив, який вивчає та пропагує автентичний фольклор нашого народу і сценічними засобами відтворює втрачені історичні цінності: народні обряди, звичаї, ритуали як важливі пласти духовної культури нації.

Цей театр на високопрофесійному художньому рівні інсценізує зразки фольклорної спадщини, розкриває особливості культурно-історичних традицій українського народу. Створені театром фольклорні дійства відроджують безцінні скарби української національної культури. У програмах “Берегині” слово, пісня, музика, танок пов’язані воедино й експонують найхарактерніші риси українського народу: життєствердний оптимізм, задушеву лірику і дотепний гумор.

Головна мета театру — повернення людей до рідної культури. Артисти багато працюють для школярів, аби виховувати молоде покоління, яке зовсім нічого не знає про український фольклор.

У репертуарі “Берегині” представлені вистави, театралізовані програми відповідно до обрядово-календарного циклу, театралізовані обрядові дійства, народні пісні, ігри, інтермедії з українського побуту, народні танці, тематичні концерти. Серед театралізованих програм театру — “Славні козаки-запорозжці”, “Наддніпрянське весілля”, “Український вертеп”, “Русалії”, “Чумацький шлях”, “Щедрий вечір, святий вечір”, “Фольклорні барви”, “Женчики”, “Учітєся, брати мої...”, “Гайдамаки”,

Київський академічний театр українського фольклору “Берегиня” нещодавно презентував свою нову виставу “Українські вечорниці”, створену за зразками народної творчості Наддніпрянщини.

“Я твоя доля”, “Канти, псалми XVII—XVIII століття”, “Купальські вогні”, “Українське народне багатоголосся”, “Партизанська слава”, “Небесна сотня” та інші.

Ідея поставити окрему виставу, присвячену українським вечорницям, виникла в засновника й незмінного художнього керівника театру, народного артиста України Миколи Буравського ще 30 років тому. Окремі епізоди з вечорниць використовували весь цей час. У репертуарі театру багато різножанрових вистав, але глядачі просили зробити розважальний спектакль. Саме такими стали “Українські вечорниці”.

Під час роботи над виставою

використали матеріали багаторічних дослідницьких експедицій Україною, а також видання “Пісенне джерело Наддніпрянщини”. На відміну від більшості попередніх робіт театру ця постановка насичена засобами театралізації, що дало можливість показати нове обличчя “Берегині”. На фінальному етапі роботи до проекту долучився відомий режисер Іван Войтюк.

У виставі звучать пісні “А я вчора в куми”, “Котилася горошина”, “Одна гора високая”, “Ой на горі сухо, сухо...”, “Калінка”, “Даром дівка цвіти сіє”, “Молодички молодії”, “Ой гай зелененький”, “Додому, додому”;

використані інтермедії “Бідна моя голівонька” та “Мусій”, пісня-танець “Яків”.

Успіх прем’єри — це результат роботи всього колективу “Берегині”: заслужених артистів України Анатолія Пахомова (господар Опанас), Надії Буравської (гос-

подія Васирина), акторів театру Галини Татуревич (Галина), Анжеліки Скавронської (Дарина), Марини Корогоди (Христіна), Олександра Бригінця (Остап), Валентина Великорода (Мирон), Антоніни Бригінєць (Горпина), Павла Ласкавчука (Павло), Олексія Черняка (Мусій), Анни Мудрої (Кума), Людмили Близнюк (Одарка), а також музикантів Юрія Мілевського (керівник оркестрової групи), Євгена Жарінова, Івана Могілевця, постановника танців, заслуженого артиста України Лілії Черноус, балетмейстера театру Наталії Головки, хореографа Володимира Конягіна.

Найближчим часом “Українські вечорниці” покажуть у містах Київської області. А далі, можливо, що виставу побачить уся Україна. Принаймні вже є замовлення з Мукачевого. Висловив бажання записати постановку і показати один із провідних українських телеканалів. А в планах “Берегині” — нова програма, що матиме назву “Поліська легенда”. Її створять на основі фольклору поліського регіону. Також тут збираються найближчим часом поновити вистави “Чумацький шлях” і “Колодія”.

**ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2018

**Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 76**

на 1 місяць	14 грн 56 коп.	на півроку	80 грн 90 коп.
на 3 місяці	42 грн 25 коп.	на рік	159 грн 20 коп.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),

Ярема ГОЯН,

Павло МОВЧАН,

Олександр ПОНОМАРІВ,

Іван ЮЦУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи

Ольга ЖМУДОВСЬКА

Відділ культури

Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК

Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК

Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор

279-39-55

Черговий редактор

Ольга ЖМУДОВСЬКА

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Інтерекспресдрук”,
вул. Сім’ї Сосніних, 3.

Загальний наклад у лютому — 12 800

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове. Індекс газети “Слово Просвіти” — 30617

